Marin Držić

SKUP

Bulaja naklada

Skup

Komedija prikazana
u Saba Gajčina
na piru

Marin Držić

Sadržaj

PROLOG

PRVI ČIN

DRUGI ČIN

TREĆI ČIN

ČETVRTI ČIN

PETI ČIN

Rječnik

Bilješka o autoru

Impressum

Imena

SATIR (u prologu)

SKUP, starac

ANDRIJANA, njegova kći

VARIVA, godišnica stara Skupova

GRUBA, godišnica mlada Dživova

KAMILO

DOBRE, Kamilova mati

ZLATI KUM, njezin brat

NIKO, dundo Kamilov

DŽIVO, prijatelj Dobrin

PJERIĆ, prijatelj Kamilov

MUNUO, djetić Kamilov

Djetići Zlatoga Kuma:

PASIMAHA, (Kotoranin)

DRIJEMALO

PROLOG

SATIR

SATIR: Čudna rabota da vazda vile od satira bježe. I nije čudo: pitomi s divjijemi ne imaju što činit. Ma gdje sam ja ovo? Jesam li ja Stijepo[1]? Je li ovo naša kuća? Bogme, ćaćko[2], ako imaš ovolikoj družini kolacijun dat, spravi gospin[3] kofan zahare. Vi ste dobri došli! I Stijepo sam i satir sam: kako Stijepo gostom se ne pripadamo; - kako satir, da vam povijem smijeh. Žene, vila se spravila biješe doći s versi, sva galanta, da prolog reče od njeke malahne komedijice koja se ovdi večeras ima arecitat, zašto para, da njeke od žena bile su rekle: "Njeke se sad maškarate čine, para da se na Placi razgovaraju. Gdje su vile od planina? Gdje su satiri od gora zelenijeh? Gdje su vijenci, ruže, hladenci i Kupido s lukom i strjelami?"[4]

Njarnjasi, kako znate, večeras festižaju. Oh, vi se nasmijejaste kad uspomenuh Njarnjase. Istinom, njeka je fantastika riječ Njarnjas: kad čuje naša kučka ovo ime, bježi kako od bata! Ma ime od Njarnjasa ima u sebi moć: "njar" hoće rijet "stô, pristolje, gospoctvo", "nasi" - "nase"[5]. Svak s strane, sve kompanjije! Njarnjasi su glave od svijeh kompanjija; Njarnjase je večeras tokalo da učine maškaratu. I htjeli su, i vilu ku rekoh spravili bijehu da pri vodi studeni na cvijetju ujutro prije dzore požuberi, - to da prolog reče; ma se ne ugodiše: smete ih jedna svekrva u ovoj komediji. Ah, ove svekrve! Da mogu ove mladice bez svekrva bit, dobro ti bi im bilo! Svekrve, svekrve! Vazda kore, vazda karaju, vazda psuju, vazda nemirne! A neboge nevjeste ne smiju se ni tužit, obikle ih su. Neg kad im prem dodiju, trče s rukami u pazuho[6], muče, tako im i omiču smokve i roge[7]. Kad one većma psuju, tako one većma smokve i roge! "A to tebi, a to

tebi" u sebi[8] govore. U ovoj komediji jes jedna svekrva fastidioza. Njarnjasi cijeć nje, kako rekoh, nijesu ktjeli arecitat: ta svekrva zlo od mladica govori, a oni neće gvere s tizijem personami. Uvezli su njeke mlade ki nijesu prije nigda arecitavali, koji, za rijet vam sekret koji sam od njih izeo, neće dobro *a posta*[9] arecitat; hrane se kad se od njih ki oženi.

A komedija mislite kakva će bit? Starija je neg moj djed i pradjed, starija je neg stara komarda, gdje se djeca sad kuplju, starija je neg kruh potor, sva je ukradena iz njekoga libra starijeg neg je staros, - iz Plauta[10]; djeci ga na skuli legaju. Starac će njeki bit koji je našao tezoro u munčjeli i skrio ga je u njeki ormar pod ognjište, - taji da ga je našao. Ima jedihnu kćer, prije hoće kćer ne udat nego joj od tezora dat išto za prćiju. Što će od njega i od njegova tezora bit, komedija vam će spovidjet.

A ne rekoh vam: vila kad satira upazi, to mene, uteče, još se nije ustavila. Njarnjasi htijahu da dva versa almanko reče, i ja htijah, ma kako Njarnjasi ne ktješe arecitat, a satira upazi, veće izginu. Žene, ja, kako Stijepo, velim vam: pasa'te se za večeras bez vile; do godišta na poklade ja vam ću komediju arecitat od vila. A vam, vlastele, velim, kako satir od gora zelenijeh, čovjek divji: nu ako što ne bude na vaš način večeras, što se ima, to se dava. A tko sve dava, vele dava, tko srce dava, svega sebe dava. Vaša pitomos namjeri divjači[11] našoj, vaša dobrota primi našu dobru volju. I tko bi ktio znat što ću ja satir u ovoj komediji rijet, ja sam starcu u gori kameni tezoro objavio; i tko hoće znat koji je ovo grad koji se ovdi vidi, ovo je Njarnjas-grad, Njarnjasi ga su zidali, Njarnjasi ga gospoduju, Njarnjasi mu su i zakone dali. U ovomu se gradu ide u kapah, u plaštijeh; u ovomu je gradu svaka liberta. - Ne drugo! Ako komedija ne uzbude dobra, vi ju dobrotom vašom učinite dobru i čujte ju s dobrijem srcem.

PRVI ČIN

Prvi prizor

VARIVA, godišnica stara, GRUBA, godišnica mlada

VARIVA: Sjetna, Gruba, ne došla! Što je ta prješa? Kako li si smjela, tužna, doć, gdje znaš, star pas ne da pristupit, koji, bijedna ja, na svakoga reži. Ni znam koji je ovo život koji se š njime žive.

GRUBA: Sjetan ti život i s gospodarom! Prava si Variva koja pakao š njime variš. Ne imate ni ognja u kući, a sjetna, jedva sam utekla od njega. Dođoh da ognja uzmem; tako i čuh gdje njetko iza sna govori: "Drži! Zlato! Munčjela! Uhiti! Lupeži!" i strah me obide. Tako put ognjišta[12]. Istom se sunu starac put mene, a ja, Vare, niz skale! Dušom mojom, malo nogu ne ulomih.

VARIVA: Da nijesi je ulomila dobro si prošla, er se si zdrava skapulala. Moja Grube, ovčice mlada, ne dohodi veće ovdi po oganj da mi te vuk ne uije, da Gruba ne bude gruba.

GRUBA: Gruba ti gospođa bila i s imenom makar i tko mi ga nađede[13]! Nije mi života, sjetna, s ovijem hudosrjećnijem imenom. Duša mi pođe s vražijijem vraguličići[14], od kojijeh ino nije čut, ni im je ino u ustijeh neg gruba.

VARIVA: Gruba, ako i gruba, draga.

GRUBA: Gruba im tamo mati i tko ih je rodio! - Što je od Andrijane?

VARIVA: Ali je nijesi gori[15] vidjela?

GRUBA: Vidjela sam zlu čes! Jedva sam zlom dušom[16] utekla.

VARIVA: Grube, u veliko' smo tuzi. Andrijana je čula da ju hoće dat otac njekomu zlostaru koji vele da je bogat. Htio bi je dat bez prćije, er naš zlostar ne ima, ako bi joj i htio dat prćiju. I ako bi imao, đavao je a nije lakomac.

GRUBA: Uh, ne bih stara muža! Ono gdje kašlju, a, brižni, ne mogu ni hodit, a neg, a neg da...

VARIVA: Što, sjetna, "a neg da"?

GRUBA: A neg da igraju[17] s nevjestom.

VARIVA: Hudosrjećna se ti naigrala! Mnjah da je i tebe vrag uzeo kako i njeke puštenice[18].

GRUBA: Prava ti si njeka Variva! Još učinite da ne imamo ni igrat[19]. Sjetna ve Grube, neka se prikrstim.

VARIVA: Kćerce, ja bih ti mati bila; budi dobra.

GRUBA: Dobra ću bit, ako me mati bude dobru učinila. Djevojka se je majčici molila: "Ne daj mene staru hrabru, majko moja draga; lačna bih bila s starijem hrabrom, ako i ima dosta blaga; od pogleda mlada hrabra vazda bih sita bila".

VARIVA: Nut hudobe, dokle ih umije! Djavolice, dobro se ne izležete, a sve znate. To Andrijana i plače: dat je će onomu zlostaru bez prćije, istom da dinare ne broji, a makar u morske pučine da ju vrže.

GRUBA: Jes, na, vraga da dobude, kad bi mu to moglo bit. Andrijana je,

žî n' t', obećala Kamilu; znaš onomu vlasteličiću[20] što često ovdje prohodi?

VARIVA: Obećala, sjetna! Kako se to obećava?

GRUBA: A on sve uzdiše i govori "jao!"

VARIVA: Jao ti vazda! Što je to "jao"?

GRUBA: Ono ne znam; govore vazda, kad dunižaju, "jao".

VARIVA: Jao i stara sam, a ne znam koliko ovi bizgiči znaju.

Drugi prizor

STARAC SKUP. VARIVA, GRUBA

STARAC: Variva, Variva!

VARIVA: Domalo ga ti vario! Idem u pakao: Grube, zbogom! Nemo' ve, moja lješinice, s kijem govorit od šta smo sada besjedile.

STARAC: Ogote, kad mene nije u kući, okameni se u kući[21].

VARIVA: Hodi, tamo se ti okamenio! Da gdje ću stat neg u kući?

GRUBA: Vari, Vare, pakao vari!

S mladijem mladi,[22]
s starijem stari!
Da' mi mlada,
ne hajem glada;
ako me je mlad ubio,
ali mi je, brajo, mio.

Voljela bih ja mlada gospodara nego stara.

VARIVA: Bizgiča!

Treći prizor

STARAC SKUP, VARIVA

STARAC: Magarico, što iščekuješ na vratijeh? Da ja izidem, je li? Da razvrćeš što je po kući?

VARIVA: Tezoro da t' nađem, veliku tugu!

STARAC: Tezoro, ah, tezoro? Otkud ti umiješ dotle[23]?

VARIVA: Umijem! Da ti hoću ukrasti, ne bih ti imala što ukrasti neg paučina; toga ti je najpunija kuća, ni daš mesti...

STARAC: Ni dam mesti, pače neću da meteš.

VARIVA: ... ni daš kuhat. Ključe od ognjišta[24] držiš kako da ti je tezoro u ognjištu. Kći ti se namrije glada, djevica kako anđeo! Nije li ti grijeh?

STARAC: Tezoro, kako da mi je tezoro u ognjištu! Često li to tezoro uspomenu'eš! Nijesu ti lopiže ni lonci na pameti.

VARIVA: Na pameti mi su prazni lonci i glad kojijem nas moriš.

STARAC: Stav' pamet, Variva! Da nijes' veće ni ubilj ni ušal[25], - da te vrag ne uzme, - o tezoru progovorila! S vragom ćeš učinit da nas istom tkogodi zakolje. Tebi je tezoro sve na jeziku; tkogodi će uzet nazbilj da je u nas tezoro, zaklat nas će ter neće ni tebi prostit i okoristovat se će. Zato, Variva, o tezoru ne govori.

VARIVA: Koje tezoro? Što je tezoro? Oto da' da se štogodi objedu kupi, a o tezoru ti misli.

STARAC: Staražino, zla ženo[26], o kom ću tezoru mislit? Poznavam ja tvoje malicije, ma mi ćeš domalo u kući stat. Koju si malo prije spiju poslala u kuću? Što ktijaše ona mala guba[27] u mojoj kući? Ja te ću! Uzidi gori, pođ' u Andrijane gori, š njom stoj. Da se nijesi od nje dijelila!

VARIVA: Objedu hoće li se što varit?

STARAC: Ne bi Variva bila, da o varenju vazda ne misliš! Ja imam mislit o tomu, a ti pođ' k Andrijani, ter predi.

VARIVA: S tezorom mi je došao, neboga!

STARAC: Nećeš ti ostavit to tezoro dokle t' ne pribijem vrat i noge.

VARIVA: Hodi, tamo te gočula zadavila! Gospo od milosrdja![28]

Četvrti prizor

STARAC SKUP, zatim VARIVA i ANDRIJANA

STARAC *(sam):* Ribaode, magarice, zle žene! Ovo je ruina moja. Ako ju izagnem, strah me je da ne propovije tezoro koje je u mene; a držat ju nije sikuro, ni znam što ću. Para da zna er je u mene ovo tezoro; a mogla bi i ne znat. Što je ona kucanja? Ava, zlo! *Per Santa Marija*[29], obija bravu! Ajme! Variva, Variva! Što ti držim u kući ašašine?!

VARIVA: Što ti je, za ljubav Božiju? Što ti je? Tezoro ti ugrabiše?

STARAC: Što ono razbijaše?

VARIVA: Ono drva cijepah.

STARAC: Drva cijepaše? Da' sjemo ključ od ognjišta!

VARIVA: Njeku je zlu mraku[30] u ognjištu skrio, - nije inako! Koji si je ovo život.

STARAC: Zlu mraku sam skrio? Na ti[31] tezoro. To t' sam skrio, tako se krije!

VARIVA: Ajme meni, jaohi meni!

ANDRIJANA *(iz kuće):* Nemo', ćaće! Brižna, oto ju na mjestu ubi.

VARIVA: Jaohi meni! Bog te ubio!

STARAC: Gori u tretji pod svi!

Peti prizor

STARAC (sam)

STARAC: Ja ne znam što ću, ja nijesam sikur s ovom čeljadi, ja sam nevoljan čovjek. Ne imat zlato - zlo! Imat ga na ovi način - zlo i gore! Odkle ovo tezoro nađoh, meni se mir izgubi, san me se odvrže, misli me obujmiše, sva zla na mene napadoše, i ne čekam drugo od njega neg da me tkogodi pri njem zakolje. Odkrit ga ne smijem, tajat ga je muka pakljena. A za moje zlo draže mi je neg duša! Kako ga sam u munčjeli našao, tako ga u munčjeli i držim; tako mi para sikurije. Ah ne, da me tko čuje? Nije nikoga! Tko bi munčjelu našao, rekao bi, ulje je ali masline ali taka stvar; od tezora se nitko neće stavit[32]. A da ga u skrinji držim, koliko bi veće gvozdjem obijena[33] bila, toliko bi se prije od tezora stavili. Po misu Božiju mi sve nješto govori: pođ' ter se prijavi doma; pri zlatu se gubi dobrota, zlato šteti ljudi[34], a komodita lupeža čini, a zlato je kalamita. Amor nije amor, zlato je amor, zlato stare - mlade, lijepe - grube, svete - griješne, svjetovne - crkovne pridobiva. Zato se sada zlati osli dokturaju, er su zlatni: vas je u njih razum, pritilo, lijepo, bogato, mudro; zlatu se i prvo mjesto dava. Ma što činim ja ter ne trčim da mi ljubav tkogodi moju ne ugrabi? Tko ljubi; sumnjiv je[35]. Ah, tko je gori? Što činite? Muči se sada[36]: ovo mi nije drago. Što činite gori? *L' è fatta!*[37] Nećete otvorit? Vidim vas, sve vas vidim!

Šesti prizor

SKUP, VARIVA i ANDRIJANA (iz kuće)

VARIVA: Što nas vidiš? Viđ nas, ovako tebe gledali izbijena!

STARAC: Jeste li gori?

ANDRIJANA: Gori smo, ćaće.

STARAC: Tko čuva, učuva. Ugasite oganj da tko po oganj ne dođe. Neću da mi nitko u kuću dođe. Zatvorite od skale vrata. Ako tko dođe zaimavat[38] što iz susjedstva, rec'te: "Lupeži su sve pokrali, nije

ništa[39] u kući".

VARIVA: A i jes velika vraga u tvojoj kući koju toliko čuvaš? Sva je paučinami porasla.

Sedmi prizor

STARAC (sam)

STARAC: Mučno ti se dijeljam iz kuće, a ne more mi se smanje. Dužnik[40] mi je obećao danas za vas dan[41] platit njeke dinare: ako ne pođem, neću ih skodžat; ako pođem, tezoro mi perikula. Sin nije sin, ni prijatelj prijatelj, - dinar dobrotu šteti; a u mene je ključ od ognjišta, a žene su, ne umiju dotle[42]. Za strah ne valja da ostavim ovoga dužnika, ma kako na vješala idem na Placu. Počeli mi se su persone javljat koje me prije i ne znahu; dubitam da su štogodi uzaznali. Što ćeš, zlatu se svijet klanja. Ma ja da negam: ne imam vode, ubog sam kako uš. Vraga izjeli! Svak zja da vraga od tuđega proždre. A ja tvrd kao mramor. "Ne imam ništa, zahvaljam na prijateljstvu!" Prijatelji od današnje dobi, dokle im se menestra, dotle te ljube; kad nije veće što menestrat, i ne znaju te. Poću i opravit što imam za najbrže se opet vratit doma.

Osmi prizor

KAMILO, GRUBA

KAMILO: Grube!

GRUBA: Grub ti nos! Kâmo, ti li si? Ne more svak lijep bit kako i tvoja Andrijana.

KAMILO: A je li moja, Grube? Hoće li toj bit? Ja sam lje nje[43], ne mogu neg nje bit, i nje mrem, a pravo bi da nje živem.

GRUBA: Brižna, svi ovi ki dunižaju[44] govore "Jao" i umiru, a živi su. Sjetni, što vam je ter uzdišete?

KAMILO: Grube, srce nas boli od slatka.

GRUBA: Tot vam, a vi pomanje zaharom se davite. Da' to! Imaš li?

KAMILO: Imam, na!

GRUBA: Što mi si dao? Lakomca, dva mijendeoka mi je dao! Spore ti si ruke, - sporo vazda davao i na tebe plakali!

KAMILO: Grube, ne imam veće; ma ti ću zautra veliki ubrusac zahare dat, ako mi Varivu dozoveš.

GRUBA: Kâmo, oni zlostar, - jaohi meni, malo vrat nijesam prid njim ulomila. Jezus, abe Marija, ukloni mene Bog da tamo veće nogu stavim!

KAMILO: Grube, nije ga sad doma, tako mi Boga!

GRUBA:

Kad mi daš, neka znaš,[45]
za tebe ću skočit dvaš.

Kad daš zaharu, tako ću i poć.

KAMILO: Bogme ti ću dat zahare, nu hodi!

GRUBA:

Da' mi slatko,
na ti glatko! -
Hodi živo! -
Neću! - Jao!
Komu je krivo,
budi mu žao.

KAMILO: Ova me vražica ruinava. Oršu, pacijencija! U Andrijane se vrata otvaraju: Variva je. - Variva!

Deveti prizor

KAMILO, VARIVA

VARIVA: Kâmo, sjetna!

KAMILO: Što je, Variva, zaboga?

VARIVA: Ovi zlostar hoće Andrijanu udat za njekoga zlostara koji ju bez prćije hoće.

KAMILO: Ajme, Variva! Da Andrijana što pravi[46]?

VARIVA: Hoće se zaklat, plače, skube se.

KAMILO: U njoj stoji[47] da ariva; a zna koliku joj ja ljubav nosim, budući joj ja obećao, a ona meni vjeru dala. Ni se može razvrć, - nije razlog, ni bih to mogao podnijet, - prije bih život izgubio.

VARIVA: Jaohi, Kâmo, što to govoriš? Ona mre da se s tobom sastane i da učini koliko joj ti zapoviješ, a to, er hoće tvoja i živjet umrijet.

KAMILO: Variva, bi li se moglo sad š njom progovorit?

VARIVA: Brižna, Kâmo, kako? Na očiju smo ovdi od svega svijeta; a da on izide, tot veće mi, Jezus, pošli gore se ne more.[48]

KAMILO: Ah, Variva, reci joj da je mudra i da ne izgubi vjerenika koji ju ljubi veće neg oči svoje, neg život svoj.

VARIVA: Kâmo, nemo' da ona tebe izgubi; a ona je tvoja, - za to se naspi.[49]

KAMILO: Oto njekoga, Variva! Grubu ću poslat k vam i ordenat

vam što imate učinit. Istom činite što vam ja ordenam.

VARIVA: Kâmo, Andrijana i ja, žive i mrtve, tvoje! Što ć' ino?

KAMILO: Ah, vraže, vele ti možeš, smećo od svijeta!

VARIVA: Uh, brižna, nemoj se brinuti, Kamo!

Deseti prizor

DOBRE, Kamilova mati, i ZLATI KUM, nje brat

DOBRE: Zlato[50], moje zlato, razlog je da sestrica bratu uspomene što je razlog. Dobro da[51] mi žene scijenjene smo za malo u stvoru[52], i da ne imamo pamet mušku ma djetinsku, koja se, kako i slaba grana, na svaki svjet[53] obrće, ili lud ili mudar, i prije na lud neg na mudar; ništanemanje ljubav ku ja nosim momu bracu, mudru me čini da mu uspomenem što je razlog i što čini za tebe[54]. I zato se sam dijelila iz kuće da ti slobodnije ovdi gdje nije nikoga uspomenem što me je duh sveti nadahnuo da ti uspomenem, er od kućnje čeljadi ne smiješ riječ pošaptat da ne prislušuju; hoće sve znat, i što nije, pak svakomu pripovijedat.

ZLATI KUM: To je istina, Dobre. Ja tebe scijenim ženu razumnu, a ostale budi kakve im drago. Sa mnom nije od potrjebe da vele obhođom ideš. Reci mi slobodno što imaš.

DOBRE: Da mogu li ti slobodno rijet?

ZLATI KUM: Moreš, reci!

DOBRE: Zlato, dragi brate, ime ti je zlato i kuća ti je suho zlato, a ne imaš od srca tvoga komu ćeš tvoje zlato po tebi ostavit! Neka ti damo vladiku s prćijom koju ti hoćeš, da vidiš u kući tvojoj drugoga tebe, a to je plod priličan tebi, da kuća naša s imenom ne pogine.

ZLATI KUM: Ja da se od ove dobi sada oženim?! Dobre, to li me

svjetuješ? Dockna si uhranila ti svjet[55], Dobre!

DOBRE: Nije, moje zlato, dockna. Kolicijem koji se su od veće dobi od tebe oženili sada su sinci njih starosti štap.

ZLATI KUM: Dobre, ja sam star, bogme star. Donjekle davah razumjet: skuboh sjedine, - staros ne mogoh skrit! Brada sva pobijelje; ako bih bradu ostrugao, ali kose ne taje; ako bih kose skrio, kašalj grinje odkriva.

DOBRE: Nu ve[56], zlato, nu ve! Star je tko je nemoćan; a da se za ino ne oženiš neg da imaš tko te će u staros guvernat. A prćiju mož' uzet koju ti hoćeš. Neka tvoja sestrica to veselje vidi prije neg umre.

ZLATI KUM: Dobre, o tomu mi ne govori.

DOBRE: Pače, zlato, neka o tvomu dobru govorim, i umoli se tvojoj sestrici da ve to veselje vidim za moga života. Ja ti sam našla djevojku s prćijom od vele tisuć dukata.

ZLATI KUM: To mi i u kuću da', da mi govori: "Što? Kupila te sam, prćiju ti sam donijela veću neg ti valja svoj parentati imanje! A hoću ovo, a hoću ono", - spendze da im carova riznica ne bi dosta bila! Dobre, ni mi o ženi govori, ni mi uspomenuj tej velike prćije: žena nije za mene, a od prćije ne imam potrjebu.

DOBRE: Zlato, kako si ti od potrjebe koji se zlato zoveš, tako i zlato nigda nije naodmet. A nije ni toliko koliko se govori[57] od bogatica s velicijem prćijami. Sestricu tvoju, moje zlato, kontenta'.

ZLATI KUM: Dobre, ja te ljubim i nije stvari koju za tebe ne bih učinio, ma se od drazijeh imaju pitat stvari razložite.

DOBRE: Ovo je stvar koju može brat za sestru učinit.

ZLATI KUM: Na veliku me stvar usiluješ, Dobre!

DOBRE: Usiluj se! Nu to ve hoću za mene da učiniš.

ZLATI KUM: Pokli je tolika ta tvoja imadžinacijon[58], kontent sam; ma neću neg kugodi ubogu djevojku. Neću gospođâ u kući, hoću djevojku kojoj ću ja gospodar bit, a ne ona meni. Ja ne imam potrjebu od imanja.

DOBRE: U ime Božije! A mi da ti djevojku nađemo od dobre kuće; a o prćiji, ili 'bud' ili ne bud', da, ne misli!

ZLATI KUM: Jes u ovoga tvoga susjeda ovdi, dobra čovjeka, kći djevojka kostumana.

DOBRE: Skupova kći? Ubog je odveće!

ZLATI KUM: Velim: bogatu neću!

DOBRE: U ime Božije!

ZLATI KUM: Za nju mi je Skup jedan dan govorio i spovidio mi je svoje uboštvo, i priporučio mi se. I ja mu odgovorih kako se zaonda ne mišljah ženit i ako bih se odlučio ženit, imao bih ga na pameti. I, za rijet ti[59], srcem ljubim onu kuću; djevojku sam tu vidio: oko mi ljubi nje krv.

DOBRE: Na slavu Božiju! Drago mi je, dobro je! Da hoću li ja s Skupom govorit?

ZLATI KUM: Ja ću š njim govorit, pokli mu sam obećao, ako bih se ženio, da ću njegov bit.

DOBRE: Sve da je u slavu Božiju.

ZLATI KUM: Poću cijeć tebe sad najbrže da ga nađem.

DOBRE: Pođ' u dobri čas!

DRUGI ČIN

Prvi prizor

MUNUO, djetić Kamilov, GRUBA

MUNUO: Služit gospodaru namuranu dvoja je fatiga, er se služi njemu i njegovoj mahnitosti. A rečeno je er nitko ne more dvijema gospodarom služit. Sad mi zapovijeda: "Pođ, doma, oprav, tî i tî posao". Nijesam dobro doma došao, s prješom me zove: "Munuo, hodi, trči, skoči!" Ostavljam posao ki mi je zapovidio - "Munuo!" - "Gospodaru!" - "Čeka' me tu". - Odhodi od mene. Čekam ga, vraća se s prješom, ide, uzdiše, svijet se ori! "Munuo, ja sam ruinan čovjek!" - "Što, zaboga gospodaru? Ajme, je li koje remedijo?" - "Život mi ide, Munuo, kolju me!" - "Zaboga, što je to? Tko te kolje?" - "Ajme! Andrijanu mi grabe, život mi uzimlju! Čuo sam, oni star vrag, otac joj, ište udat ju za njekoga vraga stara, ni zna za koga li, što li". - Desperan odhodi i veli mi: "Pođ', viđ', išti, pitaj, iznađ'! Ne vrati se što[60] ne spijaš štogodi za koga se taj udadba čini, da umijem remedijat". Ja se vrtim kao ubodeni cipo; ni znam kud idem, ni što činim. Služit mahnitosti ne more se bez mahnitosti, ma ako se ja danas ne pomamih, već vazda čitav bih. Imao bih se i ja[61], ter bih, ah jaoh, uz leut dunižao. Ma ovo mi Grube! Ova djavolica okom strijelja. - Kmecka kćeri[62], kradosrca[63] i kume ti malone rijeh, koji s njekijem imenom dođoše, rozice.

GRUBE: U tebe je ljepše ime: vjetar dunu, Munuo ga munu.

MUNUO: Rozice, ovaki kakav sam na mi ti jabučicu! Da hoćeš, Munuo tobom se munuo, ako ću ja.

GRUBA: Uzmi zveka za miris[64]:

Sad mi pođi,
paka dođi;
majka neće,
zbogom veće!

Kad bih tvoja mlada moma, ne bih moja[65] bila.

Drugi prizor

MUNUO, zatim KAMILO

MUNUO: Kud uteče, striljico? - Ava, ja i gospodar sad smo dva[66]. Ja viđu[67]: i mene poče srce boljet. Bogme bih ju uzeo da me hoće. Poslao me je gospodar na posao; pri svomu poslu gospocki se ostavljaju. Gospar sada i djetić - ognjic nas srčani žeže, bogme nazbilj! Vražica ova sva mi je u srcu, brate. Hoću li za njom? Ma ovo mi gospodara. U vraga ti koža, je li me čuo?

KAMILO: Munuo!

MUNUO: Gospodaru!

KAMILO: Trči za mnom.

MUNUO: (Dobro, nije me čuo!)

KAMILO: Ču li što?

MUNUO: Bogme ništa.

KAMILO: Ajme, hodi brzo!

Treći prizor

SKUP (sam)

SKUP: Veći posao ostavih, manji ne opravih. Srce mi davaše er ću se vratit praznoruk. Ma što ne trčim da vidim što mi se u kući čini? Gdje godi sam, lje sam s misli na zlato koje mi je doma, koje bez vonja veći vonj ima neg svi vonji. Strah me je, njeki ga su obonjali! Ki mi se prije ne javljahu, sad mi se javljaju. Ah, ah, našli su.

Četvrti prizor

SKUP, ZLATI KUM

ZLATI KUM: (Ovo mi Skupa!) - Vele ti dobro jutro, Skupe, dobri i stari prijatelju!

SKUP: I tebi dobro jutro i dobar dan. Što zapovijedate?[68] Ubog bogatu malo valja.

ZLATI KUM: Bogat je tko je dobar.

SKUP: (Ugonenuh ja! Ove mi slatke riječi nijesu drage. Došao je...)

ZLATI KUM: Što rekoste?

SKUP: A ja velim: dobar je tko je bogat. Ja, budući ubog, ni sebi nijesam dobar ni drugomu.

ZLATI KUM: Taki kakav si, meni si drag i meni si bogat.

SKUP: (Ava, obonjao je! Vraga da izije! Zlato, u velikoj ti si scijeni!)

ZLATI KUM: Što reče: zlato?

SKUP: Zlato i zlato: ti si zlato i kuća ti je zlato, a ja sam rđa od vetha

gvozdja. Uboštvo je najvilija stvar. Rđa s zlatom ne stoji; bogat s ubozijem ne avancava ništa, - što ti ja valjam?

ZLATI KUM: Vele mi valjaš.

SKUP: (Ava, obonjao je er je u mene zlato!)

ZLATI KUM: Što?

SKUP: Zlato što će od rđe? Ja imam mojijeh tuga: kćercu zrjelu[69] u kući, a nije joj prćije.

ZLATI KUM: Jes svega kad je milos Božija.

SKUP: (Za čerto je ovi obonjao u mene zlato!)

ZLATI KUM: Što reče?

SKUP: Zlato je milos Božija! Imam veliku potrjebu[70] doma. Jeda mi što zapovijedate?

ZLATI KUM: Čeka', sada ćeš poći. Od ko'e ti je dobi kći? A neka stoji uboštvo.

SKUP: Zrjela ve je, sva je žena. A zašto me pitate?

ZLATI KUM: Bi li ju udao?

SKUP: Čijem ju ću udat? A ti mi ne ktje nigda ni odgovorit kad ti govorih.

ZLATI KUM: Čijem ju ćeš udat? Bi li ju udao za vrijedna čovjeka, da je sita i odjevena, da ne ima invidije od druge? A što ti onada ne odgovorih, ni sad nije brijeme uteklo.

SKUP: Tko ju pita?

ZLATI KUM: Ja ju pitam, ako si kontent.

SKUP: (Rekoh ja er zja na moje tezoro, da vraga proždre!)

ZLATI KUM: Što veliš?

SKUP: Velim er joj ne imam prćije, i zbogom! (Za tezoro se ovi hoće udat!)

ZLATI KUM: Nebore, čeka'!

SKUP: Ne imam...

ZLATI KUM: Imaš svega, čeka'!

SKUP: Imam, ne imam. (Od tezora ćeš imat pacijenciju![71])

ZLATI KUM: Dobro si rekao: imaš, ne imaš! Ferma' se: imaš kćer, a ne imaš joj prćije. Uzet ju ću bez prćije!

SKUP: Bez prćije?! Oh, to se može bez prćije!

ZLATI KUM: Bez prćije!

SKUP: Sve bi dobro, neg ću ja i ti zao par bit: ja ću uza te uš uboga biti ka će ktjet jesti, a ti pritio komu će dodijat.

ZLATI KUM: Ne brini se tezijem![72] Bog mi je dao da se mogu mnozi uza me hranit, a aparentaćeš s dobrijem ljudmi.

SKUP: Od toga sam kontent, ma nemojte vi scijenit da je u mene kojegodi tezoro.

ZLATI KUM: O tomu ne mislimo. Jesi li kontent?

SKUP: Kontent sam.

ZLATI KUM: Da' mi ruku!

SKUP: Ah, Bože, *l' è fatta!*[73] Ruinan sam!

ZLATI KUM: Što ti intravenja?

SKUP: Ču li dje nješto zvoknu?

ZLATI KUM: Od toga li se pripade? Njetko gvozdjem kucnu. - Uteče ovi čovjek, a mene ovdi ostavi kako bjestiju. Kad k ubogu dođe bogat s umiljenijem riječmi, scijeni da ga je došao varat, i za ludos većekrat ispuste srjeću, koju pak, kad hoće, ni s plačem ne mogu uhitit.

SKUP: (Ako ti tu jezičinu još ne izmem, da nijesam čovjek!)

ZLATI KUM: Para, Skupe, da sam ja u maloj scijeni prid tobom, a nije razlog[74] to.

SKUP: Zlati Kume, nemo' toj scijenit[75]. Prida mnom si veličak, a ja sam prid tobom ubog i siromah.

ZLATI KUM: Da jesi li kontent da je tvoja kći moja vjerenica?

SKUP: Kontent sam, bez prćije, kako ti sam rekao.

ZLATI KUM: Bez prćije budi.

SKUP: U patu matrimonijalu da se ne dekjarava nijedna stvar, ni da se razumije prćija, ni da se ne razumije, ni da sam ja oblegan veće ništa.

ZLATI KUM: Da nijesi ti oblegan veće ništa.

SKUP: Budi u ime Božije...

ZLATI KUM: ... Oca, Sina i Duha svetoga! Poću ordenat za pir. - Pasimaha, Pasimaha, gdje si? Hod' za mnom.

SKUP: Poď u slavu Božiju i hodi tiho i brzo kao ti drago; od moga tezora ti nećeš radovat[76]! Scijeni da je veće njegovo; na to zja, a vjetra će proždrijet[77]. Za ino se nije objesio da ovu parentijeru sklopi neg za munut moje tezoro. A vraga će probavit!

Peti prizor

SKUP, VARIVA

SKUP: Gdje si ti, Variva, koja ne pristaješ cancajući s susjedami da sam kćeri obećao prćiju? Znaj i govori, makar se pridri, svakomu, er sam kćer vjerio za Zlatoga Kuma, toga tamo našega susjeda, - uzima je bez prćije!

VARIVA, Brižna, za onu staretinu djevojčicu od šesnaes godišta?!

SKUP: Nut magarice! Da to smo mi stari na odmet?

VARIVA: Da, i ti se oženi kad valjaš.

SKUP: Da sam bogat kao Zlati Kum, bih, žî mi ti[78]. Ma na uboštvo

ne daju ženâ. Pođ' reci Andrijani da se lijepo obuče. I spremite kuću i ne da' u kuću nikomu dokle ja ne dođem. Poću kupit što je od potrjebe.

Šesti prizor

VARIVA, zatim KAMILO i MUNUO

VARIVA: Brižna, bolje bi druge da se rode na ošpedalu er bi ih tkogodi za ljubav Božju udao za koga bi se moglo, i ne bi ih ovako u more metali[79]. Što će ovoj bolje bit u toga starca neg joj je doma s ćaćkom bilo? Sita će i odjevena bit, a doma je ono lačna i gola hodila, - nut nebogo! Ah, Kamilo, gdje si? Kamilo, izgubi tvoju Andrijanu! Ma ovo ga! - Kâmo gospodaru, zli glasi: Andrijanu vjeriše za tvoga dunda Zlatoga Kuma.

KAMILO: Ajme, Variva, ubode me! Ajme!

MUNUO: Gospodaru, zaboga!

VARIVA: Kâmo! Jezus! Čelo mu protri!

KAMILO: Munuo, pomozi me! Variva, ajme, moju Andrijanu za moga dunda! Nije veće remedija!

MUNUO: Gospodaru, kako nije remedija? Jes remedijo; svemu je remedijo neg samoj smrti. Ne desperavaj se!

KAMILO: Munuo dragi, nauči me, pomozi me!

VARIVA: Ah, sveta Gospođe[80]!

MUNUO: Pođ' doma, učin' se nemoćan, - neka je meni![81] Rijet ću da si namuran na tu djevojku i, kako si čuo da je su ovako vjerili, da se s' ti razbolio i da hoćeš umrit.

KAMILO: A bogme ću umrijet ako se ne remedija!

MUNUO: Ako uzbude još od potrjebe, rijeću da je ona tebi, a ti njoj, vjeru dala i da je od toga svjedočba[82].

VARIVA: Ja sam, Munuo, svjedok od toga, ja ću svjedočit.

KAMILO: Ah, draga Vare, u Andrijani sve stoji.

VARIVA: Ne brini se, Kâmo; Andrijana će tvoja bit.

KAMILO: Ajme, da to će bit, a nije sad moja?!

VARIVA: Sada je tvoja: meni je rekla er bi prije u more skočila neg bi za inoga neg za tebe pošla.

KAMILO: Ajme, je li koji način da se š njom govori?

VARIVA: Ja ću za tebe š njom govorit. Da te ona sad vidi gdje se za nju tako mučiš, kako mahnita bi strčala doli. Ja znam nje ćud i kako te dobro hoće. Ma, brižna, da ne čuje cijeć časti[83], er bi se sva oskubla i kako mahnita bi s tobom htjela poć. Ma, sjetna, cijeć svijeta ne valja. Ti je način najbolji što je Munuo rekao, a nju otac na zlu[84] neće moć usilovat.

KAMILO: Ajmo, Munuo, ne gubimo brjemena!

MUNUO: Gospodaru, ne brini se. Majka tvoja vele može uz brata a toga tvoga dunda. A dundo kad čuje da je ta djevojka za tebe vjerena i da ti tako za nju mreš, a ona tebe hoće, i da ste dali vjeru jedan drugomu, stisnut će pleći i imaće pacijenciju[85], a bit će na naš način.

VARIVA: Bit će, hoće; nemoj mi se brinut.

KAMILO: Vare, Andrijani spovjeđ što za nju patim.

VARIVA: Hoću, Kâmo.

KAMILO: Vare, reci joj: "Andre, sad je brijeme da tvoga Kamila ne umoriš!" Reci joj: "Znaj er bez tebe ne mogu nikako živjet; u tebi stoji život moj i smrt moja!"

VARIVA: Hoću Kâmo. Pođite, da oni zlostar ne bi izišao.

KAMILO: Vare, da ti sam priporučen!

MUNUO: Gospodaru, učini se da veoma zlo stojiš.

KAMILO: A bogme Muno, zlo stojim.

VARIVA: Uh, sjetna! Andrijani je trijeba spovidjet sve kako stvar stoji. Tugâ[86], zao ti se život žive s zlijem gospodarom.

Sedmi prizor

PASIMAHA, GRUBA

PASIMAHA: Gdi je munita, ončas se pratež nađe, i gdi je gospodar kao se valja[87], tu je služba has[88], sluga i gospodar dva, a valjaju za dvaesti i dva. Gospar mi tisnu tobolac u ruku pun dinara; reče: "Čini da valjaš"[89] Ja potrčah, počeh zvonit u tobolac. Kao svrački na grohotušu skupiše se lupeži komardari[90], ribari, Piva i Tara[91]. "Što ti je od potrjebe?" Učas nađe se, doleti, stvori se pratež - koju munita vrtu ima![92] -: kozlići, jaganjci, kopuni - sve što ćeš! A njeki pošlju slugu bez dinara: "Poď', nađi!", kako da je tko štogodi izgubio da im se nađe. Dinare, dinare, tko hoće pratež! A gospar moj vas se je stavio u njeku, - ah, drago ti mu je! A pomladio se je, koji para tanca kad hodi[93]. - *Santo nostro de Cattaro*[94], gdje ovi biše?[95] Ja se ovamo zagovorih. Amo za kapetanom[96] zli ljudi, svijeh ću danaska dobrijem ljudmi učinit. Učinit vas ću da ste u vojsci velici bani: ti bandijeru da nosiš, a to je da ražanj vrtiš; a ti da šikaš u lumbarde, a to da u oganj puhaš, - dobru dušu imaš[97]. A ti da si *sergente maggior*[98], da obskačeš s žmulićem ovamo i onamo, da u ordenanci vojska stoji. A ja ću kapetan od vitovalje bit, grašu ću mantenjat. Hodite, osmi sinovi, žene vam devet muža imale, - deveti da sam ja! A ovo mi Grube, po bradu Božiju - Grube, sad, ako igda, uda' se za mene. Nut što sam piru pripravio.

GRUBA: Hoće Pasimaha! Sjetna, dobro ti se hranite.

PASIMAHA: Ukropom[99] - žî mi ja tebi a ti meni! - kako i tvoj gospodar - oni štono drijemlje.

GRUBA: A tvoj s kiticom šeta i djevojke snahodi; a bržan, uh, zločes i š njime.

PASIMAHA: Je li s kiticom, draga *cara*[100] Grube? Bogme se je pomladio. Je li ti se javio, tako moja bila?

GRUBA: Jes mi, ter jes, mladi hrabro[101], tako te izgubila!

PASIMAHA: Po svetoga Tripuna, odkle se je vjerio, drugi je deventao.

GRUBA: Brižna, a to se je vjerio? Za koga?

PASIMAHA: Za Skupovu kćer Andrijanu, tako se ja za tebe! Uzmi, to' me, kad je ova pratež.

GRUBA: Brižne djevojke, od ćaćka u ćaćka! Ako mu se provari juha[102]?

PASIMAHA: Da uda' se ti brzo, brzo za mene mlada, da te stari bogme ne dopade.

GRUBA: Mladi hrabro, kad bih htjela, ne bih tebe uzela.

PASIMAHA: Ova me ljepavica zagovori, a rekao mi je gospodar da ga dočekam so ovom prateži doma. Istom će rijet da sam dug[103] na poslu. Za rijet[104], u Grube bih ručao i kad postim.

TREĆI ČIN

Prvi prizor

DOBRE, DŽIVO

DOBRE: Jezus, u ime Oca i Sina! Uh, zaboravih spjet[105] molitvicu od Duha svetoga, da Bog nadahne Skupa da momu bracu Zlatomu Kumu ne bi odgovorio, kad mu uzgovori za kćer, s povolje. Moj brat para da ne ima tolike volje ženit se; a Skup, kakav je lakom i njeki čovjek sebetkan, ako mu odgovori ne kako bih ja ktjela, strah me je da se ništa ne učini. U ruke tvoje sve, Gospodine! Ma koga vidim odovuda? Dživo je! - Dživo, dobro t' jutro!

DŽIVO: I tebi dobro jutro i dobar dan. Dobre, jesi li što čula?

DOBRE: Jeda bî Skup kontent?

DŽIVO: Od Skupa se će sve moć imat.

DOBRE: Je li stvar učinjena?

DŽIVO: Učinjena je kad je djevojka i on kontent.

DOBRE: Djevojka je kontenta? Hvala Bogu, toliko bolje kada je i djevojka kontenta; er kadgodi ove ludjačice u ludosti zađu govoreći: "Star je, neću stara!" Ma viđu, ta je razumna.

DŽIVO: Da si se ne razumijemo, Dobre!

DOBRE: Razumijem sve ja: to je učinjeno.

DŽIVO: Tvoj sin Kamilo nije star. Kamilo se je vjerio, hoć' li to rijet?

DOBRE: Brižna, rasuta, gdje? Kako vjerio, sjetan?!

DŽIVO: Vjerio za Skupovu kćer.

DOBRE: Da to se nije moj brat Zlati Kum za nju vjerio?!

DŽIVO: Od toga ne znam ništa! Kamilo znam er se je vjerio.

DOBRE: Rasuta! Vjerio! Ona djetetina, još mu usta mlijekom vonjaju! Za njega su žene! Neće mi u kuću! Kako se je bez mene vijerao, tako bez mene i boravi[106].

DŽIVO: Zašto, Dobre? Imaš onoga jednoga sina, a imaš svega milos Božiju. Koje će zlo bit da t' nevjestica u kuću dođe, od koje ćeš zabavu[107] imat i odmjenu u sve kućne posle?

DOBRE: Odmjenu u kućne poslu?! Nemoj mi, Dživo, spovijedat što su sadanje nevjeste! Od sadanjijeh nevjesta nije neg spat do podne; a kad se ustane, dvije djevojke nijednoj nijesu dosta da ih sapinju i oblače. A kad se obuku, jedva do objeda mrdajući oko glave njeke čičke od kosa zavijajući i pri zrcalu - uh, tuga me je govorit! - čerse, zle česti, a pak se u crkvu dođe, a mise se sve svršile.

DŽIVO: Dobre, ne moremo mi svijet načinit. To u početak bude, a pak i one, brijeme ih nauči, o kući uzrade.

DOBRE: Rade - ruke u tikvici držeći; s funjestre na funjestru[108] svilice klubačac naviju, pomrdaju u čestjelicu zlatnu, iglenicu od srebra zatvore i otvore, a djevojke se zovu, a posli su: cvijetje se kupuje; u dumana, u Čičilija, u Justina[109] po rusate se vodice posila.

DŽIVO: Mlados je taka!

DOBRE: I mi smo mlade i gizdave bile, ali smo u ognjište ulazile, a nijesmo tolika čuda činile. Nebogo; mi o Ave-Mariji ustajahomo, a moj pokojnik - pokoj mu duši! - rekao bi mi: "Dobre, ti se ćeš ištetit, docna ležeš, a odveće s utra[110] ustaneš, nemo'!" A ja, dokle bi on ustao, dva vretena bih naprela, objed bih naredila, sto posala bih učinila.

DŽIVO: I to je odveć bilo, Dobre. Ne daju ih oci za godišnice[111] s tolicijem prćijami muževom, ma da su gospođe i da zapovijedaju. Ja mojoj ne dam da toliko s jutra ustaje; drago mi se je u odru s njom

ovako porazgovorit ujutro. Komu je žena draga, i sve mu je drago što čini. A jeda nam su robinje? Godišnice za ognjište, preslice za kudjelju, a vladika da zapovijeda u kući!

DOBRE: Zapovijedaju ludijem, žî mi t', i za bradu ih potezaju, - tot njim! A tvoja razbludnica pođ' da ti gaće okrpi, - jes, nada' se!

DŽIVO: Šavci su za to.

DOBRE: Šavci za da do[112] ženskijeh bječava i kroje i šiju i krpe. Jes, mi smo tako činile.

DŽIVO: Vi ste u ono brijeme bile kad se je u bortijeh hodilo; a ove su u ovo kad se i svila dere, i dobro se dere, er jes od šta[113].

Drugi prizor

GRUBA, DOBRE, DŽIVO

GRUBA: Brižna, sjetna! Tužan se Kamilo smurao, murao se i mre. Ma ovo mu gospodara.

DŽIVO: Sjetna, tko mre?

GRUBA: Gospodaru, poslala me je gospođa, hodi najbrže liječnika da dovedeš. Kamilo Dobrin mre. Ma ovo gospe. - Gospe, hodi doma najbrže. Kámo ti zlo stoji.

DOBRE: Sjetna, brižna! Što je? Što je to?

GRUBA: Kako je čuo da se Zlati Kum, dundo mu, vijera za Andrijanu, Skupovu kćer, za koju vele da se je on vjerio, tako, gospo, zlo ter zlo, - pao je, mre.

DŽIVO: Gruba, ali si to čula, ali si vidjela?

DOBRE: Sjetna, mre, rasuta!

GRUBA: I čula i vidjela ovizijem očima er su tuge velike.

DŽIVO: Tuge velike! Jesi li vidjela da je nemoćan?

GRUBA: Vidjela ovako, ah, gdje zijeha!

DŽIVO: Dobre, to se je Zlati Kum ktio za Skupovu kćer vjerit?

DOBRE: Brižna, ne imam ti kad odgovarat.

DŽIVO: Za njega je žena kako i za moga oca.

GRUBA: Gospodaru, rekla je gospa da dovedeš liječnika.

DOBRE: Dživo, pođi ve ga dovedi.

DŽIVO: Sad ga ću dovesti.

DOBRE: Sjetna, sjetna, tuge odsvuda! Hod' ti, Gruba, sa mnom.

GRUBA: Gospo, sve uzdiše za Andrijanom i govori: "Jao!"

DOBRE: Hodi, sjetna ga ti jaukala! Ne zadavaj mi tuge.

GRUBA: Ah, ovako zijeha!

DOBRE: Brižna, brižna!

GRUBA: Blažena ga Gospa pomogla!

Treći prizor

PASIMAHA, DRIJEMALO

PASIMAHA: Tara tara tan! Ništo nam ne manjka neg tambur da je ežerčit pravi. Trunfanca! Ovo je vojska u koju svak dobrovoljno na sodu ide[114]. Ovoj se vojsci kaštjeli svi pridaju, od ovake je vojske kapetan blažen er vazda viktoriju ima, s ključi svak trči, - blaženi tko nas može primit. - Drijemalo, mahni bandijerom da se ova forteca prida.[115]

DRIJEMALO: Česa? Da s' i Španja, Franca[116] dobude! Tara tara tan! Fora kapetan tko je ovdi, fora, ako je dobre žene muž. Sve je to zaspalo od našega straha[117]; primismo vrata, u dobar čas ja prvi uljezoh.

PASIMAHA: Drijemalo, reci gori: "Kapetan ide, poklonite se!" Da dadu ključe od municijoni - od drva, od ulja, a kuhinju hoćemo za nas.

Četvrti prizor

PASIMAHA, DRIJEMALO, VARIVA

VARIVA: Tko je ovo? Tko ste vi? Što ćete vi?

PASIMAHA: Vare, slatko ime, idemo k tebi da zajedno ovo nješto pratešce poblagujemo. Sve ti čestito, velika si žena, sva ćeš bit u pritilu, plovat ćeš u masti.

VARIVA: Brižni, tko vas je poslao?

PASIMAHA: Poslao nas je oni tko je vaš - Zlati Kum, moj gospodar a vaš zet.

VARIVA: Meni gospodar nije ništa rekao, ma vas ja neću izagnat. Uzidite gori. A bogme mi je i rekao da ne dam nikomu uljesti u kuću.

PASIMAHA: Nije bo znao, po bradu Božiju, koja će gospoda danas k njemu doć. Unutra, unutra, *valentomeni!*[118]

Peti prizor

MUNUO (sam)

MUNUO: Dobro stvar ide dosle! Kamilo, moj gospodar, učinio se je ne nemoćan, ma mrtav. Mati mu je došla, skube se nad njim, liječnici se kupe. A ako ga hoće ozdraviti, lasno mogu, - Andrijana je lijek njegov. Ma, brate, oni kapuni i ona pratež i Pasimaha, Zlatoga Kuma djetić, zlo mi srce čini[119]. Kamilo, zlo stvari idu za tebe! Ovdi se pir pripravlja, a mi se vjetrom pasemo[120]! Ni znam sada što ću: vratit se k njemu i spovidjet mu što sam vidio, ne para mi[121], dokle štogodi bolje ne vidim. Ma tko je ovo odovud? Skup je! Skrit ću se ovdi s strane da vidim i da čujem štogodi.

Šesti prizor

SKUP, MUNUO (sakriven)

SKUP *(sam):* Tko ima udavat kćer, ima febru kvotidijanu uza se, koja ga ne čini spat ni mirovat noć ni dan; tko paka vjeri kćer i udava ju ima pez na sebi, gora mu je na pleću pod kojom se pridira. Ja pođoh na komardu da spravim, da kupim, da časno dovečer dočekam dzeta; ono drago a ono draže[122], onoga nije[123] a ono se hoće; a tko se hoće počtit, trijeba je tresnut tobocem[124]! Bogme se ja neću pridrijet, i ako hoću pokrit[125] tezoro, trjeba da se činim ubog; inako, ako je tko što čuo da je u mene tezoro, scijenit će za čerto da ga imam. Ništa najbolje nije, - uboštvo je! Ah, Bože, kako mi kuća stoji? Hoć' uteć zle srjeće, čin' da t' oko ne spi[126]. Ma što su ona vrata u mene otvorena? Što je ona trjeska? Ajme!

Sedmi prizor

SKUP, PASIMAHA, DRIJEMALO, MUNUO (sakriven)

PASIMAHA: Čuješ li, Drijemalo, zaspao si gori! Munčjelu iz ognjišta, munčjelu![127]

SKUP: Ajme, munčjelu, tezoro! Lupeži! Je li tko? Pomaga'!

DRIJEMALO: Munčjelu ti nosim.

SKUP: Nosiš! Ah, tradituri, asasini, lupeži, ah!

MUNUO: *Miserere, amen!*[128] Munuo sam, *qui abitat*[129] i sve što zle česti izgoni. Ova se čeljad izbode i izakla! Što hoće, Bože, rijet ova trjeska? Ali si je u štetu ali u koris moga gospodara Kamila? Tko je ovo? Pasimaha je! Skrit ću se, da me ne vidi.

PASIMAHA: Ava, po sveca Tripuna, ugonenuh ja na šalu[130] er imamo kaštio konbatit.

SKUP: Nadvor mi, lupeži!

DRIJEMALO: Ukrali ti smo djevojci lonac[131].

SKUP: Još se tu vrtite? Uh!

DRIJEMALO: Velika se vraga vrtimo, er smo k tebi došli.

PASIMAHA: *Per san Trifon da Cattaro*[132], čovječe, starče, velik te je vrag danas k nam donio! Nijesi krst na sebi jutros učinio, ter išteš vraga, ter ne maloga!

SKUP: S noži ste došli, asasini! Je li tko? Hoće me zaklat!

DRIJEMALO: Brižno ti tvoje klanje! Oto se iz tebe ljuska od jaja ne bi krvi istočila.

PASIMAHA: *Sta bene*[133], dobar si čovjek i pošten si na stanu! Tu si galantariju, galantariolu momu gospodaru učinio! - Drijemalo, pođ'mo! Razbijena smo vojska[134], vitovalju izgubismo, neprijatelji imaše viktoriju.

DRIJEMALO: *Viva* Španja![135] Da je zdrava naša glava!

PASIMAHA: A je li ti zdrava? Er, po bradu Božiju, mene dohiti.

DRIJEMALO: Oni nije sam čovjek[136], - Jezus s nami!

Osmi prizor

MUNUO (sam)

MUNUO: Dobri su glasi dosle za nas! Ovdi se pir za večeras razvrže, ako se ne varam. Ma ovo iz kuće Skupa; nješto mrmori u sebi, ne mogu čut što govori: skrit ću se ovamo da me ne vidi.

Deveti prizor

SKUP, MUNUO (sakriven)

SKUP *(sam):* Dobro prođe stvar, kad im ne reuška. Čas jedan da docknije dođah, stvar biješe učinjena[137]: tezoro se moje stanjaše[138] u Zlatoga Kuma. Čuva' vas tvoj život, a jedan čas ne učuva', koliko da nijesi nigda čuvao, - ponat svak gleda'![139] Bogme ja učuvah i uza me je što čuvah. Koji je način Zlati Kum našao da mi ovo tezoro proždre! Scijenjaše se za ovo tezoro oženit, a vraga će izjesti! Kći mu moja bez prćije kad mu drago; a za tezoro će prostit: uza me je, sa mnom je, moja čas i moje dobro! Sad sam miran.

Deseti prizor

ZLATI KUM, SKUP, MUNUO (sakriven)

ZLATI KUM: Kad tko svjetom[140] što učini, ako se i privari, ne ima prikoren bit. Ja, kako se dijelih od Skupa, razgovorih se s prijatelji: ktjeh čut što oni ćute svrh ove parentijere moje. Pohvališe, rekoše: kad bi druzi tako činili, Božiji bi se zakon tjerao i zakon od naravi. Hoće bogat uboga da pomaga, a djevojke uboge da bogati uzimaju; to ljudska koris prosi, i djevojkam ubozijem da je prćija dobrota, koja dobrota u djevojci veće valja neg velika prćija. Na ovi bi način Grad bolje stao: bogati bi uboge počtapljali; tako bi se Grad i uzdržao i mantenjao u dobru bitju u vječna brjemena, a ne uboštvo, kako grinja, konsumavalo građane i Grad. Da bogactvo od bogatijeh, kijeh nije vele, ne more učinit da građani i Grad ne ide svakčas na gore i na ruinu, ubozi bi se konsolali dobrotom od bogatijeh, a ime od dobrote bogatu veće valja, ako razumije, neg bogactvo. Ma je lakomos svijet zaslijepila: kroz dinar svak gleda, na dinar svak pozire; što hoće razlog[141] i što je bolje za čovjeka, od toga je svak slijep.

SKUP: (*Veramente*[142] dobro govori, sveto govori; sad poznam er ovi ne ište moje tezoro, - dobar je čovjek.)

ZLATI KUM: Bogati scijene, okoristovat se će kad uzmu ženu s velikom prćijom, a ne misle što pak provaju, er žena od velike prćije hoće i velike spendze. I ako joj muž ne da te spendze tolike činit, ima pakao s utra i večer uza se, koji ga martoriža ne pristajući[143] mu govoreći: "Ne daš mi što mi je od potrjebe; a nijesam li donijela da mogu imat moju potrjebu? A što misliš da ti će to moć bit? Donijela sam već neg ti valjaš[144]", i tacizijeh riječi.

SKUP: (Onoj mi je slavic, koji tjezijem lakomcom žuberi s jutra i večer! Vrijedno govori, razumno govori. Sad sam ja sikur da ovi čovjek o momu tezoru ne misli.)

ZLATI KUM: A kad bogat uzme djevojku uboga oca a dobra, i dobre matere, gdje je imposibilo da i kći njih nije dobra, ne ima toga

pakla, ma ima drúgu ka mu je oblegana, koja nije uzrasla u oholasti, neg u omiljenstvu, koja mu je poslušna, koja poznava dobro koje ima da ga od njega ima; nije luda da želi od razblude i što jo' nije od potrjebe, uzdavši se u prćiju koju je donijela, ma je razumna, diskreto[145] pita u gospodara svoga potrjebu svoju, koji, za nje diskrecijon[146], veće joj dava neg pita.

SKUP: (*Veramente* je dobro rekao. Ne bih ga se naslušao, toliko lijepo govori. I gustao sam njegovo govorenje er ne misli na tezoro - uza me je i sa mnom je, ter sam miran. Poć ću se javit kad je veće umakao.) - Zlati Kume, ne mogah se naslušati tvoga razumna i lijepa govorenja.

ZLATI KUM: A jeda me si čuo?

SKUP: Sve te sam čuo. Lijepo si progovorio, najliše svrh onoga kako bi imali bogati podštapljevat njih bogactvom uboštvo od ubozijeh i ne gledat prćija neg dobrotu od kuća. Ma gdi je lakomos od dinara - što je grijeh -, tu nije dobra ni veselja.

ZLATI KUM: (Ovi dobrotu i vjertu[147] u druzijeh želi i hvali, a za sebe ju neće, neg u lakomosti hoće zlo živjet i zlo umrijet. Lakomosti, uzrok si od svijeh zala!)

SKUP: Što reče najprvo, ne čuh te, toj te posljednje čuh. Istinom lakomos je zlo sjeme koje vele zao plod dava, i kuga je od svijeta. Ma razmetan čovjek vele je gore, er lakomos uzdrži, a razmet rasiplje.

ZLATI KUM: I jedno je i drugo zlo! Zato ti nemoj odveće bit u ovoj vjeri od kćere tvoje nase ustegnut[148]. Nije razlog da ništa ne učiniš, ni ću velike stvari od tebe.

SKUP: (Ovi je uzaznao *per certo*[149] od ovoga tezora[150]: Variva mu je štogodi nablela! Imat će pacijenciju.)

ZLATI KUM: Što reče: Pacijencija?

SKUP: Što se ne more, od toga je trijeba imat pacijenciju. A poslao mi si njeke uskoke[151] u kuću, - vojsku kuhača, mnjah da me će zaklat! Moja kuća nije za te tolike sprave.

ZLATI KUM: Oršu, nećemo velike stvari činit: konvit u drugi dan, a večeras da smo svakako zajedno. Poslat ću jedno pritilo kozle, imam

ekčelenta vina, hoću da se mi starci konfortamo.

SKUP: Ti si mlad pri meni, a ja vino odnjekle ne pijem.

ZLATI KUM: Vino ne piješ? Spravi grob kad ti drago! Uzmi starcu vino, ulja' ga kad ti drago. Kus i ognjic starce uzdrži.

SKUP: Bogat kako hoće, ubog kako može. Pošlji to kozle, dovečer da smo zajedno.

ZLATI KUM: Namoru ću dovečer ja i popa dovesti. Što imam učinit zautra, učinit ću večeras. Moja godišta nijesu za pod vjerom stat[152]; večeras ja hoću sve svršit.

SKUP: Dovedi u tvoju volju[153], i vodi djevojku doma u tvoju volju, - veće je tvoja.

ZLATI KUM: Da zbogom! Poću malo do barbijera. Dovečer me čeka'! Sad si najbogatiji, er sve imaš što hoćeš.

SKUP: Ovi čovjek ne more bit da nije uzaznao za moje tezoro. S vinom mi je došao! Ništa, vodu pijem. A uza me je, bogme je uza me tezoro, sad sam najbogatiji, najbogatiji! Meni malo ćeš avancat s tvojom vojskom od kuhača. Večeras poništo nije za držat ovo tezoro u kući; ovdi ga ću u ovu crkvu gdigodi za noćas skrit, tot ću ja miran bit.

Jedanaesti prizor

MUNUO, SKUP

MUNUO *(sam):* Ah, Munuo! Zli glasi, Kamilo! Andrijanu ti večeras odvedoše, ako se ne remedija brzo. Sada veće piši milje[154]! A nješto pod pazuh nošaše Skup: "A uza me nosim tezoro, a sa mnom je tezoro!" Brate, što će ono bit? Da ne ima koje tezoro ovi čovjek ter ga hoće u crkvu večeras skrit da mu u kući ne perikula u buni[155] od

pira? Brate, imam li poć k Kamilu da mu spovijem kao stvar stoji? Er ako brzo ne remedija, ako sad ne remedija, veće ne bi načina, Andrijana osta Zlatoga Kuma žena. Ako li pođem, koliko ću biča meritat gdje čujem starca o tezoru začelat, a gdje je sam uljezao u crkvu sad pod noć, a obzire se. Ne more bit neg da hoće skrit štogodi ovi starac u crkvi. Nije za ostavit ovaki posao! Tezoro, kurvin sine, gdje bih ja večeras obogatio! Bogme ću spijat što čini u crkvi. Grob njeki otvora, munčjelu njeku unutra stavi!

SKUP *(sam):* Ah, tko je ovo? Lupežu! Nije nikoga! Od greba tko se će stavit?[156] Tko li će grob otvorat? A svrh munčjele sam kosti stavio. Oh, sikur sam večeras. Poću priklonit crkvu, u dijaka ću uzet za večeras ključ od crkve, da u mene stoji. Namoru ga ću poć sad uzet.

MUNUO *(sam):* Ovdi nije gubit brjemena; trijeba je da vidim što je u greb stavio.

ČETVRTI ČIN

Prvi prizor

MUNUO (sam)

MUNUO: Ajme, vidi li me tko? Nije nikoga! Je li istina ovo, ali mi oči lažu? Snim li ja ovo, ali sam javi[157] našao tezoro? Munuo, ti si munuo, bježi da se vješala tobom ne munu! Nije me nitko vidio!

Drugi prizor

PJERIĆ, DUNDO NIKO

PJERIĆ: Dundo, *bon dì!*[158]

NIKO: Pjeriću, ti li si? Što je novo?

PJERIĆ: Dundo, sad je brijeme da učiniš jednu veliku operu.

NIKO: Koju ću operu učinit? Jeda si kojoj noćas vrata razbio, kako je vaša užanca? Svu noć se skitate, dezvijana mladosti; malo na skulu hodite, malo umijete, gradu sramotu činite, a sebi ste smrt. Injorant čovjek ni sebi žive ni svomu gradu. Nu što je?

PJERIĆ: (Ava, došao sam na meštra!)

NIKO: Što ti je od potrjebe?

PJERIĆ: Dundo, potrjeba je velika, ako se može rijet.

NIKO: Bože, jeda Bog dâ da bude potrjeba da išteš da se meštru za tebe javim, da na tebe veće nastoji, da ti večer[159] lega. Ma jes, od te dobi sad itko na skulu hodi! Sramota je u ovom gradu sad na skulu hodit, a nije sramota ne umjet ni legat ni pisat.

PJERIĆ: (Ava, došao sam na pomoć!) Dundo, stvar je od importancije[160], a ne znam smijem li ti rijet.

NIKO: Da je stvar onesta, ne bi te sram bilo oni čas ju rijet; ma je kagodi stvar od importancije od koje će mene sram bit. Znam vaše importancije: psovke, grube riječi, sjeć se s punjalići[161], punjalić ti visi na pasu, ma ne libro. Jes' se prošetao za vidjet amancu? Jes' ku uštinuo godišnicu mimogrede?

PJERIĆ: (Ja viđu, ovdi ću malo avancat. Štomudrago, - trijeba mu je rijet!)

NIKO: Što mrnjoriš!? Nijesu ti drage ove riječi? Ni nam vaša činjenja. Sramujemo se vami! Gdi su litere od ovoga grada? Gdje su kostumi? U plaštijeh od persa, u gaćah od svile, u rukavicah profumanijeh! Ne denjamo se svitu[162] nosit koja se u Gradu čini[163], neg ištemo ispriko svijeta[164] komade koji nam će personu uresit; a ne nastojimo da nam ispriko svijeta meštri dohode da nam pamet urese[165].

PJERIĆ: Dundo, sve je dobro što veliš, ma t' ovo neću tajat.

NIKO: Sekret mi će rijet, - štogodi od svojijeh canaca!

PJERIĆ: Kamilo, tvoj neput, mre!

NIKO: Kamilo se je razbolio? Tot mu po noći hodit.

PJERIĆ: Ti ga mož' pomoć.

NIKO: Jeda sam ja liječnik? Ma jesam, ter dobar liječnik: medičinavam: ne hod'te po noći; širupivam: hod'te na skulu; reubarbaravam: izagnite injoranciju iz vas da, kad na staros dođete, da nijeste kao i njeci koji ni sebi ni republici ne valjaju, koji su od štete a nijesu od koristi. Injorancija je vazda od štete!

PJERIĆ: (Ovi me će držat vas dan u riječeh, ako mu ne rečem!) Dundo, Kamilo se je vjerio za Skupovu kćer, a Skup je večeras vijera za Zlatoga Kuma.

NIKO: Kamilo se je vjerio?! To je što Kamilo mre! Pače s' dobro rekao "mre", - mre u svojoj injoranciji. Vjerio se je bez ličencije od starijeh, a sad: "Dundo, pomozi ga!" Ako se je vjerio, što mu ću ja pomoć? Jeda bi htio koji dinar da skroji[166] od raza, od veluta, od demaškina?

PJERIĆ: Dundo, razbolio se je, kako je čuo da ju Zlatomu Kumu Skup dava.

NIKO: Dobro si rekao er se je razbolio. Nemoćan je i bio, kada se je, djetetina, pošao vijerat, i sad je nemoćan; od te će nemoći i umrijet. Ja nijesam liječnik od tjezijeh nemoći; pođ' zbogom, ištite druge pomoći; ja nijesam tu dobar[167].

PJERIĆ: Ava, dundi! Uzda' se u njih pomoć imati! Razumi njeki pridikaju, a od trijes godiš su - s Donatom[168], u sajunijeh do peta - na skuli dančice učili. Kamilo, ovdi tvoje pomoći nije, a Munula nije nigdje. Ja ću učinit što mogu, a što ne mogu, Kamilo, pacijencija.

Treći prizor

SKUP (sam)

SKUP: Dum Marin[169] me zagovori: "A lemozine pomanjkaše, a devocijoni nije veće u krstjanijeh, a ne dava se pjet", a sve: "Da'!" a sve: "Tu ćeš spendžat toliko", a dinar kad se mre, a dinar kad se žive, a bez dinara ne more se molitva rijet, a dinar, sve dinar što dinar. A dobro brijeme imaju[170], - kantajući hljeb dobivaju! a od mene će malo avancat. A ja bogme ucknjeh doć zatvorit crkvu! U ovacizijeh poslijeh erori se ne praštaju[171]: poću ogledat kako mi tezoro stoji.

Četvrti prizor

ZLATI KUM, PASIMAHA

ZLATI KUM: Oh, poću doma vidjet što je Pasimaha učinio: ma ovo ga.

PASIMAHA: Gospodaru, ne znam smijem li ti rijet.

ZLATI KUM: Što je, Pasimaha? Jes' ponio pratež u Skupa?

PASIMAHA: Ponio i ostala je, i sramotni se mi otuda odpravili. Oni vrag star i bi[172] nas i psova; i počten on ne bio!

ZLATI KUM: More li bit, Pasimaha?!

PASIMAHA: Da s' ti meni zdrav, tako je! Dođe kako šijun iz neba, ubi, odagna, raspŕša! A mi ovo životom[173] utekosmo.

ZLATI KUM: Tako li je on, tako sa mnom? Dobre mi je sve kriva. Tko se na ženski svjet prigiba, i mene ludjaka, od ove dobi, o vjeri[174] mislit! Žao mi je er sam š njim govorio. Pasimaha, pođ' doma, čeka' me, reci da doma nijednu spravu ne čine, i reci da ne poju; neću ništa učinit!

Peti prizor

SKUP, iz crkve, ZLATI KUM

SKUP: Ajme, asašini u crkvi, iz crkve! Uhiti, drži! Sakriledžijo! Ah, na ti način moje, moju stvar!

ZLATI KUM: Skupe, ti nijesi u svoj pameti.

SKUP: Molim te, bez skandala!

ZLATI KUM: Što me moliš? Što ćeš od mene?

SKUP: Ajme, ruinan sam čovjek! Uhiti, drži! Smijeju se!

ZLATI KUM: Ovi se je čovjek pomamio! Kad mu drago, basta. Dobro er nijesam djevojci tokao ruku[175], - nije ništa učinjeno. Neću veće žene, neću se ženit! Poću ordenat doma da se nijedna sprava ne čini.

Šesti prizor

MUNUO, GRUBA

MUNUO: Munuo čestiti! Sad sam ja čestit! Odspremih blaženstvo moje[176], u salvo ga stavih. Sad sam ja bogat kako i car, imam tezoro! Što ću ja sada? Kudi ću ja sada? A ovo mi Grube. Ah, da hoće ova djavolica sa mnom doć! - Grube brajo, bogme bez šale.

GRUBA: Grub ti nos! Idi, Munuo, gospar ti mre, a tebe nije. Poslao te je da se opet brzo vratiš, a ti ni se haješ za njega niti "Bog pomogao!"

MUNUO: Ah, Grube, Bog mi je pomogao! Hoć' doć sa mnom, da te u svilu obučem?

GRUBA: Brižan, jeda si što našao? Da' to, Muno!

MUNUO: Grube, bogme bez šale, hoć' li za mene poć, ti čestita![177]

GRUBA: Po čem ja mogu s tobom čestita bit? Već ako s' komu što ukrao! Ti veće imaš uši neg mjedi.

MUNUO: Grube, bogme imam! Obeća' mi istom; ako ne uzimam[178], ne hodi za mene.

GRUBA: Da dođem za tebe, brižan, čijem bi me hranio[179]?

MUNUO: Kako mala zlaca u bumbačicu bih te hranio.

GRUBA: Ava, ja mnjah da bi me dumanskijem priklami[180] hranio. Ah, oni makaruli štono dumne čine!

MUNUO: Grube, obećavam te priklami i makaruli hranit. Kontent sam, dođi za mene.

GRUBA: Eh, a kad mi prikle i makaruli omrznu, što mi ćeš pak davat?

MUNUO: Davat ti ću...

GRUBA: Hoć' mi dat priganice ali kuljena potprigana i mavasije?

MUNUO: Hoću, Grube, svega ti ću davat, i meda!

GRUBA: Vuhvence to govoriš, a pak bi me bitvom[181] hranio, - neću za tebe! Žî n' t' me su prosili, žî n' t', i oni, znaš, štono sirenje i sve prodava. A hoć' i ti sirenje prodavat?

MUNUO: Hoću, Grube, na ti vjeru.

GRUBA: Idi, a pak ćeš govorit: "Ne tiči u to!"[182]

MUNUO: Neću, na t' vjeru, moja lijepa Grube!

GRUBA: Da da' to sada štogodi.

MUNUO: Dat ti ću svega poslije.

GRUBA: Da, i ja ću tvoja bit poslije!

Reče Daša:
"Bit ću vaša
ako uzbude
dobra paša".

MUNUO: Grube, moja lijepa, uteče li mi? - Imam dukate; ovaka mi djevojka još manjka. Strilja ti je, a što mi se veće zadražuje[183], to mi veće srce užiže. Ja, ako se umjeh vladat, bih veličak čovjek[184]. Hoću li izmaknut s zlatom da me ne uhite? Ma tko zna? Bogme ću promislit i vidjet jeda mogu potegnut Grubu sa mnom.

Sedmi prizor

VARIVA (sama)

VARIVA: Sjetna Variva, ne pošla! Tuge odasvud: Andrijana se skube i plače, hoće niz funjestru skočit kako je čula da ju je otac vjerio za Zlatoga Kuma; a gore[185], čula je er Kamilo za tu stvar hoće umrijet. Razbolio se je, liječnici se nad njim kupe, a ona se hoće zadavit! A oni[186] ostaviše kokoši i kozliće: odagna ih oni star vrag. A i drago nam bi er ih odagna. Ma ne znam, tužna, što se će od ove prateži učinit. A nije nikoga, a nevolja! Gospodine, ti nas pomozi! Poću k Andrijani, - neboga će djevojka usičijat od tolikoga plača.

Osmi prizor

DŽIVO, zatim DUNDO NIKO

DŽIVO: Moj Bože, čudan ti je animao čovjek, tko dobro promišlja, i razlike ti su naravi u njemu, tko dobro stavi pamet. Jedni su, - neka ostalo ostavim, - naravi tihe, s kojom se može govorit, koji razlog čuju, koji razlog primaju i slijede, koji svjet razumiju, koji meni paraju pravi ljudi. Druzi su naravi tvrde, od kamena, kojijem para da su razumni, a š njimi se ne može govorit. Tihi ljudi tizijem paraju ludi; gospoctvo u glavi njeko nose s oholasti čijem hoće da je sve na njih način, a to je što se zove barbarija[187]; što hoće i scijene njih htjenje da je razum. Razlog u njih glavi ne ima mjesta, oholas tuj sjedi i tvrdoglavstvo. Ti su ljudi indiskreti, bez milosrđa, ti ljudi pravdu riječmi i oholasti brane, a oni su nepravi, kad su indiskreti. A svak je neprav i indiskret tko drugu ne razumije i tko ne mjeri svijet i eta[188] i kondicijoni od ljudi mjerom pravom, mudrom i od milosrđa. Mlada ne moremo mi učinit da nije mlad i da svojom

naravi ne provodi, star također da svojijem korsom ne ide. Ovo dijete naše, Kamilo, obljubio je djevojku i ona njega. Mati mu ne ima pacijencije[189] da se sada vijera, stariji ostali[190] njegovi također govore: "Bolje je da umre neg da to učini, - bez prćije da se vijera" i take riječi. A ja velju[191]: svjet - ja ni ću ni ga umijem načinit; ja bih ga kontentao, ako bi moglo. Ako nađem Skupa, ja mu ću govorit, a Zlatoga Kuma ću egzortat da se ne prti u veće brjeme neg on može nosit, da se ne pridre, er se su i druzi pridrli. I rijet mu ću er je Skupova kći Kamilu dala vjeru, a on njoj. A što je Bog sklopio, ljudi ne imaju razvrć. Ma ovo dunda Nika; poću š njim vrh ovoga progovorit. - *Bon dì*[192], dundo Niko!

NIKO: I tebi dobar dan, Dživo!

DŽIVO: Kamilo nam se vjeri; jes' li čuo?

NIKO: Zli glasi i nezvani dohode; čuo i ne čuo; i čujem da ne čujem, ako i čujem što nije za čut.

DŽIVO: Što nije za čut? Čuju se i veće stvari neg su ove, meni para. Grubše je čut da se je Zlati Kum star vjerio neg Kamilo mlad.

NIKO: Grubo je čut: narodit mlad čovjek ošpedao djece i, za hranit ih, grabit, krasti i ašašinavat i dat zlo' česti dušu; a nije grubo da se oženi vlastelin od brjemena, bogat i koji ne ima potrjebu vragu dušu davat.

DŽIVO: To je razum svjetovni, a nije razum Božiji.

NIKO: Što je razum Božiji?

DŽIVO: Razum je Božiji: ženit se za imat plod i za umnožit rusag ljucki, i trudit i mučit za hranit rod koji Bog da, i ne plakat. Ili kćeri ili sinovi - Bog ih dava, Bog se njimi i brine. Tko se mlad oženi, u staros ima ljudi sinove, na kojijeh se njegova staros uslanja, i ne ima potrjebu od žene da ga guverna.

NIKO: Jes, na to se nasloni, na sinove se nasloni, - našao si štap, u sadanje brijeme, da se podštapiš, - da te ne scijene i da tvoju staros pogrđuju i da se gospode nad tobom.

DŽIVO: Oci nerazumni zlijem guvernom, nemirni s batâ, koji palicom, ne ljubavi od oca, alevaju sinove, učine da im su sinovi ne

sinovi ma neprijatelji. I na to ih pravda Božija osudi er sinove valja alevat kako sinove a ne kako robove.

NIKO: Vas je s tobom razlog! Pirujte s Kamilom, kad je tako. Uživa'te to dobro, a ja, kad dođu u mene na zajam, ne imam ludijeh dinara. I zbogom!

DŽIVO: Ni ja ne hvalim ludos od djece, ma, kad je stvar učinjena, ne valja ga abandonat, ni dovesti ga na desperacijon da ga izgubimo.

NIKO: Ja ga sam za mene izgubio.

DŽIVO: Ovo je ono tvrdoglavstvo što najprvo rijeh!

Deveti prizor

DŽIVO, GRUBA

DŽIVO: Gruba, kud ideš?

GRUBA: Gospodaru, poslala me je Dobre da dođeš u Kamila.

DŽIVO: Što čini Kamilo?

GRUBA: Ah, ovako sve zijeha i plače, i hoće ustat; a mati mu ne da. Gospodaru, smijem li ti rijet?

DŽIVO: Smiješ. Što je? Govori.

GRUBA: Ono Munuo...

DŽIVO: Što Munuo? Govori.

GRUBA: Munuo... bogme me je sram!

DŽIVO: Što je Munuo? Reci.

GRUBA: Ništa, nije ništa.

DŽIVO: Ništa! Što je Munuo? To "ništa" bogme ćeš rijet!

GRUBA: Jezus, nije nijedno zlo.

DŽIVO: To što je govori.

GRUBA: Ono govori: "Hoć' za mene poć?" a ja mu sam rekla: "Idi!"

DŽIVO: Ah, ah, ah! Ti mu si dobro rekla, vazda mu tako reci. Pođ' u Dobre, rec', idem ja sad tamo.

GRUBA: Gospodaru, ako mi što veće Munuo reče, što mu ću rijet?

DŽIVO: Rec' mu: Idi!

GRUBA: Hoću.

DŽIVO: Ova se je vražica razigrala. Bogme smijeh!

PETI ČIN

Prvi prizor

KAMILO, zatim SKUP

KAMILO: Ajme, koja je ovo muka ku ćutim u meni! Ovo su bolesti od smrti: ja mrem, ja ne valja ni da živem! A mogu li živjet bez života moga? Bez Andrijane ja ne mogu živjet. A jesam li i sad živ? Bez nje ja nijesam živ, - mrtav i u paklu sam, u živom ognju gorim. Ajme, Andrijana dundova ima bit! Toj će bit, toj neće bit; to neću da je, da znam život izgubit. Moja je, meni je obećala, ne more veće njegova bit. Ah, je li tko[193]? Munuo krudeli, nije te! Ovako me ostavit! Uvezao me[194] je da se činim nemoćan: "Neka je meni, ja ću". On će! Ovako mu intravenjava tko se dava vladat djetićinam. Ah, Varivu da mogu dozvat! Nije nikoga! Abandonan sam od svakoga, ne viđu nikoga, ja sam u paklu, tučem se kako osuđena duša, - ovako moja huda srjeća hoće! - Koga vidim odovud? Skup je. Hoću li k njemu poć? Bogme k njemu! Ovdi je trijeba lagat i učinit veliko srce. - Dobar dan, gospodaru!

SKUP: Ah! Tko je? Jeda što znaš, Kamilo?

KAMILO: Znam, ma sam ja tvoj prvi. Što Bog hoće, onako ima bit, i kriv ti sam i mogu se ispravit.

SKUP: Da to si ti bio prvi? Kamilo, tuđa stvar! U tuđe tko tiče, ti znaš što ga čeka. Ne imaše to meni učiniti.

KAMILO: Tko se ne bi privario u onaku stvar?

SKUP: Ah, tako smesti i mene i moju kuću!

KAMILO: Mlados je u onake stvari ne lakoma ma lupež, ma haramija. Za onake bi se stvari čovjek dao isjeć.

SKUP: Zlo činjenje ne ima nigda skuše[195]! U onake stvari ne ima se rijet: "Mlad sam". Ono je sakriledžijo, ono je otar Božiji, crkva, ah!

KAMILO: Stvar draga zaslijepi čovjeka, a mladu čovjeku ne more draža stvar bit od onake.

SKUP: Meni je staru draža, er je moja stvar moja, razlog je da je moja.

KAMILO: Što Bog i srjeća čovjeku daruje, ne bi valjalo da mu ljudi uzimlju.

SKUP: Što ti silom uzmeš, valjalo bi da je tvoje?! Tî razlog nije razlog! Što je moje, razlog je da je moje, i moje da ja darivam, a ne da mi ga druzi silom uzimlju.

KAMILO: Stvar je ova uzeta, i ne može se učinit da nije uzeta.

SKUP: I ja vidim da je uzeta, ali je zlo uzeta.

KAMILO: Dobro će bit uzeta, ako ti ustjedbudeš[196]?

SKUP: Što bi ktio, Kamilo, da rečem na djetinsku: "Uzmi, budi ti!"? Para ti ovo stvar mala? Znaš er se za ovo ljudi kolju?

KAMILO: Znam er se je za ovaku stvar u staro brijeme i Troja uzela. Pariš ne ugrabi li Elenu?[197]

SKUP: Koju Elenu? Koji Pariš? Tezoro mi vrati bez velika skandala i neću riječî.

KAMILO: Što sam ja uzeo, ne mogu ti vratit, i što sam uzeo, nijesam silom uzeo, - Andrijana tvoja kći bila je kontenta od toga.

SKUP: Andrijana moja kći s tobom je bila da ti moje uzmeš? Ajme, sada zlo, - u kćeri se uzda'!

KAMILO: Mladosti se je dano privarit; a ja sam njoj dao vjeru, a ona meni.

SKUP: Vjeru ste dali jedan drugomu za asasinat moju čâs i sve moje

dobro na svijetu! Ajme, što čujem?! To ti je plata od vjerenika koga joj bijah našao, bogatijega[198] čovjeka od grada.

KAMILO: Nije sve u bogactvu! Ni ja tvoj neću bit zao dzet.

SKUP: Ti si zao, a ona nije dobra. Moje mi tezoro vrati!

KAMILO: Ovakve se stvari ne mogu vratit.

SKUP: Neć' vratit tezoro moje, lupežu?

KAMILO: Od onake stvari lupež bit ne sramujem se i ne kajem se, i opet bih lupež bio.

SKUP: Ja ću na pravdu[199]!

KAMILO: I ja ću na pravdu. - Ovi čovjek, para, ne odgovaraše na moj prepozit[200], tezoro mijentuje i o vraćanju govori, a ja hoću rijet da se je Andrijana za mene vjerila i udala. Moja je veće žena, - djevojkom se veće ne more vratit. I vjerit je za druzijeh veće ne more, ako je pravde u ovomu gradu. A on lje teše: "Moje mi vrati!" Ah, nesrjećan ti sam čovjek! Dubitam er sam gore učinio što sam š njim govorio. Poću izdaleka za njim da vidim kud će poć.

Drugi prizor

MUNUO, PJERIĆ

MUNUO: Munuo ludi, što činim ter ne izmičem so ovizijem tezorom? Sreća mi je dala da sam čestit; a okrćujem, da me istom kogodi opazi, da ostanem zločes. Je li tko? Da me tko ne vidi? Njetko onamo gleda! Staću ovdi dokle prođe. Ah, Munuo s tobom je što te može učinit vlastelina, - iz sukna u svilu, od djetića gospodar! Ah, Grube? Gdi je Grube? Vražica ona još je luda, ne zna svoje dobro. Tko ovo suproć meni ide? Nije ga čekat. Kamilo, zbogom! Što služih, služih. Uza me je veći gospodar, - veći manjemu pod bok

dava?[201]

PJERIĆ: Munuo, tako li je pravo, tako se gospodari ostavljaju? Bježiš, ribaode? Što je to pod skutom?

MUNUO: A što je? Tko bježi? Što me ti pitaš? Na Kamilov posao idem.

PJERIĆ: Lažeš! Tako se bježeći ne ide na Kamilov posao. Što je pod skutom? Ah, lupežu, ukrao si nješto!

MUNUO: Istom ćeš učinit da se skupi svijet! Kamilova je stvar, ma ti je neću ukazat.

PJERIĆ: Ako mi ne ukažeš, sad ću viknut sodate da te vuku u tamnicu.

MUNUO: Lijepu čâs činiš Kamilu djetića mu lupežom zvat.

PJERIĆ: Da što neć' ukazat što je pod skutom?

MUNUO: Kamilova je stvar, tebi je neću ukazat.

PJERIĆ: Da hod'mo Kamilu.

MUNUO: Ne daš mi gospodarev posao opravit.

PJERIĆ: Neću te pustit, lupežu, hoć' uteć.

MUNUO: Basta, lupež sam tebi.

PJERIĆ: Da hod'mo zajedno u Kamila.

MUNUO: Ter što me držiš?

PJERIĆ: Neću te pustit.

MUNUO: Tako li je? Pođ'mo u Kamila! Ter što me ne pustiš?

PJERIĆ: Ovako te ću držat! Pođ'mo u Kamila.

Treći prizor

SKUP, KAMILO, zatim ZLATI KUM

SKUP: Kći, ah, moja kći! Ja ću kćeri sad ukazat što se je dogovarat s ribaodi i meni tezoro ukrasti i meni toliku sramotu učinit.

KAMILO: Gospodaru, u eroru si. Kći ti tezoro ni ja nijesmo nijedno uzeli. I nemo' nam te garbulje nametat.

SKUP: Poricaš se sada, u bah udaraš[202] da mi ti nijesi moje tezoro uzeo, - neće ti ta valjat!

KAMILO: Ja velim er je tvoja kći, mladica kostumana i dobra, meni vjeru dala, i ja ju sam sekreto vjenčao; moja je žena.

SKUP: Ajme, drugi ašašinament, druga ruina moja! Jedna bez druge ne more doć, - zlo svrh zla! Tebi ide od ruke moju kćer bez moje ličencije vijerat i uzimat, ma ti lažeš da to mož' učinit. Ja sam vjerio kćer, ja imam dzeta, a ti mi vrati moje tezoro bez tvoje velike sramote.

KAMILO: Koje tezoro? Što su ti turski garbulji? U mene nijednoga tvoga tezora nije, a tvoja kći moja je žena ili hoć' ili neć', i prćiju ti ne prosim.

SKUP: Za tezoro se ti hoć' moje vijerat, vraga ćeš izjesti! To ti neće bit. Ja imam kćeri dzeta. Ovo Zlatoga Kuma, ovo mi dzeta! Ti si moj dzet? Ovo je moj dzet! Što su ovi ašašinamenti?

ZLATI KUM: Skupe, znaš kâ je?[203] A stavlja' se u koloru koliko ti drago, - ja se neću vijerat. Kćerom provedžava' kao ti drago; ni ću ni sam[204] tvoj dzet.

KAMILO: (Ah, Bože, snim li ja ovo, ali dundo nazbilj govori?)

SKUP: Ajme, nut ljudi! Na ko'e se sam ljudi namjerio?! Dake se ti odricaš parentijere ku smo učinili?

ZLATI KUM: Učinili nijesmo ništa, ni ću[205] da je učinjeno.

SKUP: Dogovorili se su svi ovi zli ljudi da u njih moje tezoro ostane!

KAMILO: Potvorio me je da mu sam ja njeki tezoro uzeo.

ZLATI KUM: Ovi čovjek nije u svoj pameti, ne čudi se.

SKUP: Mahnit sam, ajme, pače mahnit, koji s vami imah što činit!

ZLATI KUM: Otkud je u tebe tezoro? Imaš tezoro od uši! Siromaše, pođ' doma, ter utopli glavu; od toga najveću potrjebu imaš.

SKUP: Ajme, asašinan sam! A veće me mahnita čine. Bogme, asašinaše moje mi tezoro. Ribaode jedan, neću te pustit, da' mi moje.

KAMILO: Dundo, vidiš li što me je našlo?

ZLATI KUM: Skupe, što su te stvari? U što se uzdaš?

SKUP: U što se vi uzdate da grabite tuđe? Moje neću pustit!

KAMILO: Tvoj ću bit, ako ti hoćeš; ma nemo' tako!

ZLATI KUM: Skupe, ti išteš skandao.

SKUP: Ištem moje, neću puštat moje!

Četvrti prizor

DŽIVO, KAMILO, ZLATI KUM, PJERIĆ, MUNUO i SKUP

DŽIVO: Oh, što je to? Koja je stvar to? Ne valja tako!

KAMILO: Veli da mu sam ja njeko tezoro uzeo.

DŽIVO: Ah, Skupe, on želi tvoj zet bit, a ti ga trataš tako!

SKUP: Koji zet? Neću zeta! Da mi moje vrate!

DŽIVO: Koja je deferencija među vami?

ZLATI KUM: Oto se je pomamio, valjalo bi ga svezat.

SKUP: Ajme, za pitat[206] moje pomamio se sam! Asasini! Je li tko? Moje mi da'te!

PJERIĆ: Što je ova trjeska? Ovo Kamila! Što ono Skup drži Kamila?

MUNUO: Ovdi ovoliko stvar je dovedena gdi ima doć.

DŽIVO: Što će bit, Munuo? Jeda je što?

MUNUO: Gospodaru Dživo, dvije riječi! - Što me ti držiš?

PJERIĆ: Neću te pustit.

MUNUO: A ti me drži, i ti mož' čut. Gospodo, utažite se, er vam ću glas dobar dat. Gospodaru Dživo, Kamilo je mahnit za Skupovom kćeri i vjerio se je za nju.

DŽIVO: Znam. Je li što drugo?

MUNUO: Skup je hoće Zlatomu Kumu dat.

DŽIVO: Zlati je Kum neće. Je li što drugo?...[207]

Rječnik

abandonan (tal.) - napušten
abandonati (tal.) - napustiti; ***abandonati se*** - prepustiti se
alevati (tal.) - othraniti, podizati, odgajati
ali - ili
almanko (tal.) - barem
amanca (tal.) - druga, ljubavnica
amor (lat.-tal.) - ljubav
animao (tal. *animale*) - živo biće, stvor
aparentati se (tal.) - sroditi se
arecitati (tal. mlet. *arezitar*) - glumiti, govoriti odnosno prikazivati komediju
arivati (tal.) - doći, stići
asasin, asašin, ašašin (tal. *assassino*) - ubojica, razbojnik
asašinati, ašašinavati (tal.) - ubiti, upropastiti; usp. ***asasin***
ašašinament (tal.) - razbojstvo, nasilje, upropaštavanje
ava - uzvik: joj!, jao!, avaj!
avancati, avancavati (tal.) - dobiti, dobivati; ***avancati kome*** - dobiti od koga

bah - odricanje, poricanje; ***udarati u bah*** - poricati
ban - gospodar, uopće čovjek od vlasti
bandijera (tal.) - zastava
baniti se - oholiti se
barbarija - nečovječnost, divljaštvo, barbarstvo
barbijer (tal.) - brijač
basta (tal.) - dosta
bat (gen. ***bata***) - štap, palica, batina; udarac; korak
bitje - stanje
bitva - blitva

bizgič - "(ne zna se točno značenje), odnosi se na mlade koji o ljubavi znadu više nego stari" (F. Čale)
bječve - čarape
bjestija (tal.) - zvijer, životinja, nečovječan
bo - jer, naime
borat (gen. ***borta***, tal. *bordo*) - tvrdo platno, sukno
brijeme - vrijeme; ***dobro brijeme imati*** - uživati
brižan, brižna - jadan, jadna (često kao uzrečica, poštapalica)
brjeme - teret, breme
bumbačic - dem. od *bumbak* (pamuk), pamuk u kojemu se drži zlato
buna - vreva, graja

cancati (mlet. *zanzar*) - brbljati, blebetati
cance (gen. ***canaca***, mlet. *zanze*) - brbljarija, blebetanje
cijeć - zbog, radi
cipo (gen. ***cipla***, lat.) - vrsta ribe, cipal

čas (gen. ***časti***) - čast; čašćenje
čersa (lat. *cerussa*) - bjelilo kojim se žene mažu
čerto (tal. *certo*) - sigurno; ***za čerto*** - jamačno, zasigurno
čes (gen. ***česti***) - sudbina, udes
česa - čega
čestit - sretan, blažen, slavan, bogat, svijetao
čestjelica (tal. *cestella*) - kotarica
čičak - uvojak kose poput čička
čijem - čim; dok
činiti se - praviti se, pretvarati se
činjenje - djelo, ponašanje

ć' - ćeš
ćaćko - otac, tata; star čovjek
ćutjeti - osjećati, misliti

da - pored danas običnih značenja još i: a, ali, nego, već
da' - daj
dake - dakle

dančica - dem. od *danca*, ples (tal. *danza*)
dati - v. ***davati***
davati - prepuštati se; ***davati razumjeti*** - varati, obmanjivati; ***dati pod bok*** - udarati; ***srce mi dava*** - osjećam, slutim; ***dati vjeru kome*** - obećati se, zaručiti se
deferencija (tal.) - raspra
dekjarati, dekjaravati (tal. *dechiarare, dichiarare*) - izjaviti, izjavljivati, objasniti
demaškin (tal. *damasco, damaschino*) - damast, damastna svila (naziv prema gradu Damasku u Siriji)
denjati se (tal. *degnarsi*) - dostojati se
desperacijon (tal.) - očaj, očajanje
desperan (tal.) - očajan
desperati, desperavati (tal.) - očajavati
deventati (tal.) - postati
devocijon (tal.) - pobožnost
dezvijan (tal. mlet.) - razuzdan
dijak (grč. *diakonos*) - klerik
dijeliti se - rastajati se
dijeljati se - dijeliti, rastajati se
dinar - novac; sitan srebrni novac
diskrecijon (tal.) - razboritost, osjećaj mjere
diskreto (tal. *discreto*) - razborito
divjač - divljaštvo, surovost, divljina
dje - gdje
djetić - mladić, sluga
djetićina - augm. od ***djetić*** (v.)
djevojčica - djevojka
djevojka - sluškinja, godišnica (v.)
dobiti (prez. ***dobudem***) - svladati, pobijediti, dobiti
dobivati (prez. ***dobivam***) - nadmašivati, pobjeđivati
dobro da - iako, premda, usprkos tome što
dockna, docna - kasno
dohitati - dohvatiti, dosezati
dokturati se - postati *doktur*, učen čovjek, mudrac
dosle - do sada
dubitati (tal.) - sumnjati, bojati se

dumanski - koji pripada dumnama (v.)
dumna (lat. *domina*) - koludrica, časna sestra
dundo - stric, ujak; naziv za stariju osobu
dunižati (tal. *donneggiare*) - uzdisati, ljubiti, ljubakati, voljeti
duša - čovjek; dah, dušak; ***dušom mojom*** - duše mi, tako mi duše
dvaesti - dvadeset
dvaš - dva puta
dzet - zet
dzora - zora

egzortati (lat.) - nagovoriti, opomenuti
ekčelent (lat.-tal.) - sjajan, izvrstan
er - jer; da, kao da, budući da
eror (tal.) - pogreška; ***biti u eroru*** - pogriješiti; ***uzeti u eror*** - pogrešno shvatiti, pogriješiti
eta (gen. ***etati,*** lat. *aetas*, tal. *eta*) - dob
ežerčit (tal. *esercito*) - vojska

fantastik (tal.) - čudan, nastran, neobičan; čudak
fastidijoz (tal.) - mučan, dosadan
fatiga (tal. mlet.) - trud
fermati se (tal.) - zaustaviti se
festižati (mlet. *festizar*, tal. *festeggiare*) - slaviti
fora (tal.) - van
forteca (tal. *fortezza*) - tvrđava
Franca (tal. *Francia*) - Francuska
funjestra (tal. *finestra*) - prozor

gaće - hlače
galant (tal. *galante*) - galantan, ljubazan, uglađen; poštenjak
galantarija (tal.) - udvornost, uslužnost, uglađenost, ljubaznost, sposobnost u ophođenju sa ženama; ukras, ures
galantariola (tal.) - hipokoristički oblik od ***galantarija***
garbulj (tal. *garbuglio*) - metež, smutnja
gočula (tal. *gocciola*) - kap
godišnica - seoske djevojke koje su gradski gospari uzimali za

sluškinje u gradu, najčešće na godinu dana, dok se ne bi udale
godište - godina
gori - gore
graša (tal. *grascia*) - obilna hrana
greb - grob
grinja - moljac; slabost, grijeh
grohotuša - vabac, sprava za mamljenje ptica (sa zrnima koja grohoću)
grub - ružan, zao, loš, nevaljao
grubši - komp. od ***grub*** (v.)
gustati (tal. *gustare*) - uživati
guveran (tal. *governo*) - postupak; upravljanje, vladanje
guvernati (se) (tal. *governare*) - čuvati (se), vladati (se)
gvera (tal. *guerra*) - rat

haramija (tur.) - hajduk, pljačkaš, razbojnik, zločinac
has - "prema jednom mišljenju isto što i kec, tj. as (tal. *asso*), kad se za što kaže da vrijedi, npr. ***valjati has*** (ali nije sigurno)" (F. Čale)
hladenac - izvor, vrelo, studenac
hoć' - hoćeš
hrabar, hrâbro - junak; mladoženja, muž
hraniti - čuvati; uzdržavati; hraniti
hud - zao
hudoba - vrag
hudosrjećan - nesretan

iglenica - duga i uska kutija za igle
imadžinacijon (tal. *immaginazione*) - mašta
importancija (tal.) - važnost
imposibilo (tal.) - nemoguće
inako - drugačije
indiskret - tko ne posjeduje ***diskrecijon*** (v.), razbor
intravenjati (tal. *intravvenire*) - dogoditi se
invidija (tal. *invidia*) - zavist, zloba
injorancija (tal. *ignoranza*) - neukost, neznanje
injorant (tal. *ignorante*) - neznalica
iskati (prez. ***ištem***) - tražiti, pitati

istinom - doista, doduše
istom - samo, tek
ištetiti se - pokvariti se, propasti (oboljeti)
izeti (prez. ***izmem***) - uzeti
izginuti - iznenada nestati
iziti (prez. ***izidem***) - izaći, pojaviti se
iznaći (prez. ***iznadem***) - otkriti, pronaći

javi - na javi, zbilja
jeda - eda, da, da li, zar
jedihan - jedini

kako - kao; kako
kalamita (tal. *calamita*) - magnet
kantati (tal. *cantare*) - pjevati
kao - kako, kao da
kapa - ogrtač s kapuljicom
kapun (tal. *cappone*) - kopun, uškopljeni pijetao
karati - koriti, psovati
kaštio (gen. ***kaštjela***, tal. *castello*) - utvrda, grad, tvrđava
kmecki - seljački
kofan (tal. *cofano*) - kovčeg, drveni sanduk
kolacijun (tal. *colazione*) - doručak
kolora (tal. st. *collora*) - žuč, jed; ***stavljati se s kim u koloru*** - srditi se na koga
komanditi (tal.) - zapovijedati
komarda (novogrč.) - dućan; mesarnica; klaonica
komardar (novogrč.) - mesar (v. ***komarda***)
komodita (tal. *comodita*) - prigoda
kompanjija (tal.) - družina
konbatiti (tal. *combattere*) - boriti se; navaljivati
kondicijon (tal.) - položaj, stanje; uvjet
konfortati (se) (tal. *confortare*) - potkrijepiti (se)
konsolati se (tal.) - tješiti se
konsumavati (tal. *consumare*) - uništiti, uništavati, izjedati
kontent (tal.) - zadovoljan; ***biti od čega kontent*** - složiti se s čim, pristati na što

kontentati (tal.) - zadovoljiti
konvit (tal. *convito*) - gozba
kopun (tal. *cappone*) - uškopljen pijetao, usp. ***kapun***
koras (gen. ***korsa,*** tal. *corso*) - tijek
kostuman (tal. *costumato*) - ćudoredan, dobro odgojen, uljudan
kostumi (tal. *costumi*) - ponašanje, običaji
koža - život (u izrazima: ***u vraga ti koža; zla ti koža***)
kradosrca - žena koja krade srca, vještica
krs - krst, križ; ***krs učiniti*** - prekrižiti se, prekrstiti se
krudeo, krudeli (tal. *crudele*) - okrutan
ktjeti - htjeti
kucanja - kucanje
kudi – kuda
kuljen - vrsta kobasice
Kupido - bog ljubavi, Eros, Amor
kus - komad; zalogaj
kvotidijan (tal.) - svakodnevan

lačan - gladan
lakom - škrt (pored običnog značenja)
lakomac - škrtac (pored običnog značenja)
lasan - lak
legati (lat.) - čitati
lemozina (grč.) - milodar
leut (tal.) - lutnja
libar (tal.) - knjiga
liberta (tal.) - sloboda
libro (tal. *libro*) - knjiga, usp. ***libar***
ličencija (tal.) - dopuštenje, odobrenje
litere (lat. *littere*, tal. *lettere*) - književnost, kultura
lopiža - zemljani lonac
lumbarda (tal.) - vrsta topa

ljepavica - ljepotica

ma - ali

mahnit - luđak, mahnitac
makaruo (tal.) - vrsta tijesta, makaron
malicija (tal. *malizia*) - lukavost, zloba
malo - zamalo, umalo
mantenjati (tal. *mantenere*) - uzdržavati, uzdržati
manjkati - nedostajati; ne ispuniti obećanje; ***ničijem ne manjkati*** - sve dati
martorižati (tal. *martorizzare*) - mučiti
matrimonijali (tal.) - ženidbeni
mavasija - malvasija, vrsta vina
medičinavati (tal.) - propisivati lijek (u prenesenom smislu)
menestrati (tal. *minestrare*) - služiti jelo na stol
meritati (tal.) - zaslužiti
meštar - majstor, učitelj
metati (prez. ***mećem***) - bacati
mijendelak (pl. ***mjendeoci***, tal.) - badem (dem. od *mijenduo*)
mijentovati (tal. *mentovare*) - spominjati, imenovati
mjedi (pl. od *mjed*) - novci
mladica - mlada žena
mnjah - mislih
mnjeti - misliti
mraka - zla mraka - nešto; "neki vrag"
mrdati - vrtjeti se, vrpoljiti se, šeprtljati
mrnjoriti - mrmljati
mučati - šutjeti
munčjela (lat.) - sud za vodu
municijon (tal.) - streljivo, municija
munita (tal. *moneta*) - novac
mununti - "vjerojatno isto što *mucnuti*, tj. progutati; otud ime Munuo i smisao primjera *Vjetar dunu, Munuo ga munu,* koji treba dovesti u vezu s "vjetra proždrijeti" (v. ***vjetar***), uzaludno htjeti, izjaloviti se kome što" (F. Čale)
murati se - "ne zna se značenje; možda u vezi s tal. *murare*, zazidati se, u prenesenom smislu; u primjeru: *Tužni se Kamilo smurao, murao se i mre*" (F. Čale)

nablesti - izbrbljati, nablebetati

načiniti - napraviti; popraviti; prirediti
nadvor - vani, izvan kuće
najbrže - smjesta, odmah
najliše - osobito, najviše
najviliji (tal. *vile*) - najbjedniji, najgori
namjeriti - nadoknaditi, nadomjeriti
namoru - zbilja, doista; nego
namrijeti se - namrijeti se glada - gotovo umrijeti od glada, nagladovati se
namuran - zaljubljen
naprijeti (prez. ***naprem***) - navaliti, udariti, napasti
naspati se - ne brinuti se (pored danas uobičajenog značenja)
nazbilj - zbilja, doista
nebog - ubog, jadan, siromašan
nebogo - v. ***nebore***
nebore - vok. od ***nebog***, uzrečica: jadan ne bio
neć' - nećeš
neg - nego
negati (lat.-tal.) - nijekati, poricati
nemoć - bolest
nemoćan - bolestan
neprav - nepravedan
neput (lat.-tal.) - nećak
ništanemanje - ipak, uza sve to (prema lat. *nihilominus*, tal. *nondimeno*)
nut - nu, gle, vidi

nje - njezin (njezina, njezino); njih
njih - njihov (njihova, njihovo)

obhođom - zaobilaznim putem, uvijeno
obići - obuzeti, osvojiti, snaći, ogledati, razgledati (pored običnog značenja)
obiknuti (koga) - naviknuti se (na koga)
obiti - okovati
objaviti - pokazati (pored običnog značenja)
oblegan (tal. *obbligato*) - dužnik, zahvalan

obonjati - namirisati, nanjušiti
odar - krevet, bračna postelja
odkle - otkad, otkako; odakle
odkriti - razotkriti, raskrinkati; ***odkriti se*** - odati se, očitovati se
odmjena - pomoć (u radu)
odnjekle - odnedavno, odskora
odpraviti - uputiti
odspremiti - spremiti
odveće - odviše
odvrći se - odreći se koga ili čega
ogledati - pregledati, vidjeti, izvidjeti
ognjic - dem. od oganj, vatra; dobro vino; ***ognjic srčani*** - ljubavni žar
ognjište - kuhinja
ogota - nevaljalica, gadura, magarica
oholas - oholost
okrćivati - oklijevati
omicati - omicati smokve i roge - "radi poruge pokazivati kome palac između srednjaka i kažiprsta odnosno pružati kome mali prst i kažiprst u obliku rogova" (F. Čale)
omiljenstvo (lat. *humilis*, tal. *umile*) - poniznost
onada - onda
ončas - odmah
onest (tal. *onesto*) - pošten, častan
oni - onaj
ono - eno
opera (tal.) - djelo
opraviti - učiniti, obaviti, popraviti, naknaditi
ordenanca (mlet. *ordenanza*, tal. *ordinanza*) - raspored, red (o vojsci)
ordenati (mlet. *ordenar*, tal. *ordinare*) - urediti, narediti, načiniti
oriti - razarati, razvaljivati
oršu (tal. *orsu*) - hajde, neka, deder
osao - magarac
oskubsti (prez. ***oskubem***) - očupati (kosu, bradu); ***oskubsti se*** - očajavati
ostati se - okaniti se (koga), proći se, ostaviti na miru
ošpedao - bolnica; ubožnica, prihvatilište za sirotinju
oto - eto

ovacizijeh - ovakvih
ovdi - ovdje, ovamo; ***ovdi ovoliko*** - to je sve što se može učiniti
ovi - ovaj
ovo - evo

pacijencija (lat. *patientia*, tal. *pazienzia*) - strpljivost; ***pacijencija!*** - ništa za to! ne smeta!; ***imati pacijenciju*** - strpiti se, pomiriti se s čim
pak, paka - poslije, opet, zatim
par - jednak
parati (tal.) - izgledati, činiti se
parenta, parentat (tal.) - svojta, rodbina
parentijera (tal.) - svojta, rodbina; srodstvo; ***učiniti parentijeru*** - sroditi se
pasati (tal.) - proći; ***pasati se*** - zadovoljiti se, proći se, pomiriti se s čim
pasti se (lat. *pascere*, tal. *pascersi*) - hraniti se, naslađivati se; ***vjetrom (se) pasti*** - zaludivati (se)
pat (tal. *patto*) - pogodba, ugovor; ***pat matrimonijali*** - ženidbeni ugovor
peras (gen. ***persa,*** tal. *perso*) - tamnobojna tkanina
perikulati (tal.) - doći u opasnost
persona (lat.-tal.) - osoba
pez (tal. *peso*) - teret
pítati - tražiti, moliti
pjeti (prez. ***pojem***) - pjevati; pjevati misu
placa (lat.) - trg, ulica; ***Placa*** - ime glavne ulice u Dubrovniku (Stradun)
plakati - plakati na koga - tužiti se
plod - rod, sjeme; korist, probitak
plovati - plivati
počten - ugledan, dostojan, poštovan
počtapljati - v. ***podštapljevati***
počtiti - častiti, počastiti
pod - kat
podštapljevati - pomagati
pokli - pošto, nakon što, jer, budući da, dok, kad
pokriti - zatajiti, sakriti, prikriti (pored običnog značenja)

ponat (tal. *punto*) - točka; čas, trenutak
poništo - nipošto
posilati - slati
potor - vrsta kruha
potprigati - popržiti (v. ***priganica***)
potrjeba - bijeda; nevolja; oskudica; molba; posao; ***imati potrjebu*** - biti zauzet, imati posla; ***imati potrjebu od koga*** - trebati koga
poviti (prez. ***povijem***) – pripovjediti
pozirati (prez. ***pozrem*** i ***pozrim***) - pogledati, ugledati
poznati - spoznati, uvidjeti; smatrati, priznati
pratešca - dem. od ***pratež*** (v.)
pratež - tovar, teret, roba; jelo; odjeća
pravda - sud
praviti - govoriti, pripovijedati
prem - premda; upravo, baš, doista, osobito, sasvim, zaista i sl.
prepozit (tal.) - nakana, predmet, stvar; ***odgovarati na prepozit*** - govoriti (misliti) o istoj stvari kao sugovornik
prid - pred
pridati, pridavati - predati, predavati; ***pridati se*** - predati se
pridikati (tal.) - propovijedati
pridirati se - kilaviti se, trapiti se, mučiti se; usp. ***pridrijeti***
pridobiti (prez. ***pridobudem***) - nadvladati, svladati, pobijediti
pridrijeti se (prez. ***pridrem***) - okilaviti, postati kilav
priganica (lat.-tal.) - prženi kolač od jaja, usp. ***prikla***
prigibati se - pristajati
prikla (prema lat. *frigere*) - tijesto prženo na ulju, uštipak, fritula
prikloniti - prignuti; pritvoriti, zatvoriti
priličan – sličan
pripasti se - prepasti se, prestrašiti se
priporučiti se - preporučiti se
pristati - prestati
pritio - debeo; mastan; plodan, rodan, obilan
prješa (tal. *prescia*) - žurba, sila; ***na prješu, s prješom*** - brzo, žurno
probaviti - prokuhati; obuzdati bijes
profuman (tal.) - namirisan
prolog - uvod u komediju; glumac koji ga govori
propovjediti (prez. ***propovijem***) - prokazati

prositi - zahtijevati
provardura (tal. mlet.) - svježi sir od bivoličina mlijeka
provati (tal.) - iskušati, pretrpjeti, osjetiti
provedžavati (kim) (tal. *provvedere*) - brinuti se za koga
punjalić (tal. *pugnale*) - mali bodež
puštenica - raspuštenica; godišnica koja mijenja gospodara

rabota - stvar, posao
rasut - "(obično samo u ženskom rodu), kao neka uzrečica kojom ženska osoba sama za sebe kaže da je zaboravljiva, rastresena, jadna, bijedna, nepažljiva" (B. Klaić)
raz (tal. *raso*) - vrsta svile
razbluda - naslada
razbludnica - razmažena, raspuštena žena
razlik - različit
razlog - razbor, razumnost; račun, obračun; ***razlog je*** - pravo je
razložiti - umovati, razlozima dokazivati
razmet - rasipnost
razmetan - rasipan, rastrošan
remedijati (tal.) - popraviti, pomoći
remedijo (tal.) - lijek
reubarbaravati (tal. *reobarbaro*) - propisivati rabarbaru, vrstu ljekovite biljke, kao lijek
reuškati (tal.) - poći za rukom, uspjeti
ribalad (gen. ***ribaoda***, tal. *ribaldo*) - lupež, lopov
ribaoda - lupežica (v. ***ribalad***)
rijeti (prez. ***rečem***) - reći
rozica - ružica, dem. od *ruža* (tal. *rosa*)
ruina (lat.-tal.) - propast
ruinan (lat.-tal.) - upropašten (usp. *ruina*)
ruinati (lat.-tal.) - upropastiti
rusag (madž. ***orszag*** - država) - kraj; svijet; ljudski rod
rusat - ružični, ružin (npr. ***vodica rusata***)

sajun (tal. *saione*) - vrsta duge ukrašene muške haljine, kakva se u prvoj polovici 16. st. nosila u Italiji
sakriledžijo (tal.) - svetogrđe

salvo (tal.) - na sigurnom; ***staviti u salvo*** - skloniti
sâm - jedini; ***ne biti sâm*** - biti lud
sapinjati - skopčavati, stezati
scijena - vrijednost, cijena
scijeniti - cijeniti, poštovati; smatrati, držati
scijenjen - štovan
sebetkan - svojevrstan, svojeglav
sekret (tal.) - tajna
sekreto (tal.) - tajno, potajno
sikur (tal. *sicuro*) - siguran
sikuro (tal. *sicuro*) - sigurno
sirenje - sir
sjemo - ovamo
sjetan - tužan, nesretan, jadan, bijedan
skala (tal.) - stepenice, stubište
skandao (tal.) - sramota, bruka, skandal
skapulati (tal. *scapolare*) - spasiti se, osloboditi se
sklopiti - sastaviti, složiti, združiti; ***sklopiti parentijeru*** - sroditi se
skodžati (mlet. *scoder*, tal. *scuotere*) - utjerati dug
skubsti (prez. ***skubem***) - čupati; ***skubsti se*** - čupati kose, očajavati, jadikovati
skula (lat.-tal.) - škola
skup - škrt, škrtac; lakomac
skuša (tal. *scusa*) - izgovor, opravdanje
slavic - slavuj
smanje - drugačije; ***ne može mi se smanje*** - ne mogu drugačije, nemam izbora
smeća - smutnja, nered; svađa; nesreća
smijejati se (od čega) - smijati se (komu)
smurati se (tal. *innamorarsi*) - zaljubiti se (usp. ***namurati se***)
snahoditi - napadati; nalaziti
so - s, sa
soda (tal.) - plaća; ***ići na sodu*** - uključiti se u plaćeničku vojsku
sodat (tal. *soldato*) - najamni vojnik; stražar
spendza (tal.) - novac, trošak
spendžati (tal. *spendere*) - potrošiti
spija (tal. *spia*) - uhoda

spijati (tal. *spiare*) - uhoditi
spjeti (prez. ***spojem***) - spjevati
spovidjeti (prez. ***spovijem***) - pripovjediti, opisati
sprava - priprava, priprema
spraviti se - spremiti se
sramotan - osramoćen
srčan - bliz srcu, drag, mio; brižljiv, revan, vatren
stan - pored danas uobičajenih značenja: rod, obitelj; ***biti pošten na stanu*** - biti čestitog roda
staležina - podrugljivo za staru osobu
stati - boraviti, prebivati, stanovati, biti; ***stati u komu što*** - ovisiti što o komu, sastojati se, biti u; ***za me stoji*** - za mene je, za mene znači
stati se - sastati se
staviti - dati se na što, uznastojati oko čega; ***staviti se od*** - sjetiti se na, pomisliti na; ***staviti pamet*** - svratiti pozornost, usredotočiti se, pripaziti, misliti; ***staviti u salvo*** - skloniti
strilja (tal. *striga*) - vještica
striljica - dem. od ***strilja*** (v.)
stvor - u stvoru - zapravo
sumnjiv - sumnjičav, neodlučan, nepovjerljiv
sunuti se - zaletjeti se
Sveta Gospođa - dubrovačka katedrala (posvećena Gospi)
svita - tkanina, odjeća, sukno
svjet - savjet
svrh (čega) - o (čemu)

šavac - krojač
šijun (tal. mlet. *sion*) - vihor, morska vijavica
širupivati - propisivati kao lijek sirup
Španja - Španjolska (prema tal.)
štap - podrška, potpora (pored običnog značenja)
štogodi - nešto, štogod

tambur (tal. *tamburo*) - bubnjar
tancati - plesati
tej - te
ter - a, pak

tezijem - tim
tezoro (tal. *tesoro*) - blago
tî - taj
tizijem - tim
tkogodi - tkogod, netko
tobolac - kesa za novac; ***tresnuti tobocem*** - istrošiti se, dati se u trošak
tokati (tal. *toccare*) - dirnuti, dodirnuti
tolicijeh - tolikih
tot - neka; tada, onda; dakle, jamačno
traditur (tal.) - izdajica
tratati (tal.) - postupati, častiti; smatrati; pregovarati o čemu
trijeba - potreba, nužda; ***trijeba je*** - potrebno je
trîjes - trideset
trjeska - buka, vika, galama
trunfanca - trijumf
tući se - mučiti se, potucati se, skitati se, lutati
tuga - nevolja (pored običnog značenja)

ubilj - ozbiljno
ubrusac - mali ubrus
ucknjeti (prez. ***ucknim***) - zakasniti
ugoditi - udovoljiti, prilagoditi se; dopustiti; ***ugoditi se*** - dogoditi se; ***ugoditi se s kim*** - složiti se s kim, nagoditi se, pogoditi se
ugonenuti - pogoditi
uhititi - uhvatiti
uhraniti - sačuvati
ukazati - pokazati, otkriti
ukrop - juha od rasola
uljati - pomazati svetim uljem
uljesti - ući; upustiti se u što
umiljen - ponizan
umoliti se - smilovati se, ugoditi kome
upaziti - opaziti, vidjeti
usičijati se - dobiti *sičiju*, tj. sušicu
usilovati - prisiljavati
uspomenuti - spomenuti, podsjetiti, sjetiti se čega

ustajahomo - ustajasmo
ustegnut - štedljiv, škrt
ušal - u šali, šaleći se
utažiti se - smiriti se, utješiti se
uvezati - obvezati
užanca (tal.) - običaj, navika

začelati (tal. *vacillare*) - buncati
valentomeni (tal. *valentuomini*) - junaci
valjati (tal. *valere*) – vrijediti
variti - kuhati
vas - sav
ve - rječica s najrazličitijim značenjima: li, ded, daj, baš
večer - navečer
već, veće - više
većekrat - višeput, često
velut (tal. *velluto*) - baršun
veramente (tal.) - doista
veras (gen. ***versa***, tal.) - stih
vidjeti - pokušati, probati (pored običnog značenja); ***vidjeti se*** - činiti se
viditi (prez. ***vim***) - znati
viđu - vidim
viktorija (lat.) - pobjeda
vitovalja (tal. *vettovaglia*) - hrana, živež
vjera - zaruke (pored običnog značenja); ***dati vjeru*** - zaručiti se
vjerta (tal. mlet. *vertu*) - krepost, vrlina
vjetar - ispraznost, neozbiljnost (pored običnog značenja); ***pasti se***
vjetrom - zaluđivati se (v. ***pasti***); ***vjetra proždrijeti*** - uzaludno htjeti, izjaloviti se (usp. ***munuti***)
vladika - vlastelinka, plemkinja
vlasteličić - mladi vlastelin
vrći (prez. ***vrgnem***) – baciti
vrh - iznad, ponad; na; o
vrta - v. ***vjerta***
vuhvence - lukavo

zabava - rad, posao, zanimanje
zadraživati se - postajati ili bivati drag
zagovoriti se - zapričati se
zahara (grč. *sakharon*, lat. *saccharum*) - bombon, slatkiš
zahvaljati - zahvaljivati
zaimati - uzajmiti
zašto - zašto; jer
zautra - sutra
zjati (prez. ***zjam***) - zijati; biti otvoren; gledati, buljiti, stajati zureći
zlace - dem. od *zlato*
zla žena - kurva, prostitutka
zlat - zlatan
zločes (gen. ***zločesta***) - jadan, nesretan; slab, loš
zlostar - nevaljao starac, zao starac
zvek - zvuk; ***uzeti zveka za miris*** - vratiti milo za drago
zvoknuti - udariti, lupiti

žî - živ; ***žî mi*** - živio mi, živjela mi; ***žî mi t', žî m' t', žî n' t'*** - živio mi ti, živjela mi ti; ***žî t' ja*** - živ ti bio ja; sve u značenju: tako mi; bogme
žmulić - dem. od *žmuo*, vrč, čaša
žuberiti - žamoriti; cvrkutati

Bilješka o autoru

Marin Držić

(Dubrovnik, 1508. - Venecija, 2.5.1567.)

Dubrovački renesansni dramatičar i pjesnik Marin Držić izuzetna je pojava u povijesti europske drame. Unatoč tome što je stvarajući na "malom" jeziku ostao izoliran, jedan je od najistaknutijih europskih komediografa renesanse i manirizma.

Rođen je u brojnoj pučkoj obitelji koja se bavila trgovinom. Njegova obitelj u 14. stoljeću je izgubila plemstvo, a u Marinovo vrijeme upala je u ozbiljne novčane probleme.

Držić se školovao u rodnom gradu. Godine 1526. preuzeo je mjesto rektora crkve Svih Svetih na koje je njegova obitelj imala nasljedno pravo, a 1538. godine postavljen je za katedralnog orguljaša. U to vrijeme dobio je nadimak Vidra. Iste godine uz novčanu potporu Senata odlazi na studij, najvjerojatnije filozofije, književnosti i kanonskog prava u Sienu. Tijekom studija bio je izabran za studentskog prorektora, što je vrlo ugledna funkcija. Uz Držićeve studentske dane u Sieni veže se i skandal oko njegovoga sudjelovanja u izvedbi neke nepoznate komedije 1542. godine. Takve su predstave bile zabranjene, pa je Držić kažnjen ukorom.

U Dubrovnik se 1545. godine vratio bez diplome. Nakratko je

izbivao iz Dubrovnika kada je u razdoblju od 1545. do 1546. u dva navrata stupio u službu, isprva kao sobar, a zatim kao tumač, austrijskog grofa C. Rogendorfa, kojeg napušta uvidjevši stvarne motive grofova putovanja u Beč i Carigrad (izdaja). Godine 1550. se zaredio, ali nije si priskrbio materijalnu sigurnost, pa je 1553. godine prihvatio službu pisara u uredu soli. Krajem 1562. godine, vršeći dužnost nadbiskupskog kapelana, boravio je u Veneciji, gdje je, uz kraći boravak u Firenci (1566) i Dubrovniku (1563-1564), ostao sve do smrti. Godine 1566. predao je toskanskom vojvodi Cosimu I. Mediciju urotnička pisma u kojima ga moli za pomoć u rušenju nesposobne i autokratske dubrovačke plemićke oligarhije i uspostavljanje zajedničke pučke i plemićke vlasti, na koja nije dobio odgovor. Od 1938. poznata su četiri takva Držićeva pisma, a godine 2007. u firentinskom arhivu pronađeno je još jedno pismo koje o cijelom slučaju daje dodatne korisne informacije, te dokazi da je Cosimo Medici pisma zaista pročitao i komentirao sa svojim tajnikom, ali nije bio oduševljen Držićevim prevratničkim planovima.

Umro je u Veneciji sljedeće godine, gdje je i pokopan u bazilici Sv. Ivana i Petra.

Iako najčešće neshvaćen od suvremenika, Držić je primio nadgrobne pohvale M. Vetranovića, S. Bobaljevića i M. Monaldija.

* * *

Držićeva uglavnom ljubavna lirika, uz iznimku nekoliko nadgrobnica i poslanica, petrarkističkim stilskim i sadržajnim inventarom uzdaha i poljubaca veliča ljepotu odabranice, čime se nastavlja na domaću pjesničku tradiciju (Šiško Menčetić i Džore Držić, na koje se kao uzore i poziva). Riječ je o pjesmama objavljenim 1551. godine u Veneciji u zbirci *Pjesni Marina Držića ujedno stavljene s mnozim druzim lijepim stvarmi*. Držićevim pjesmama u toj su knjizi pridodani i dramski tekstovi u stihu: *Novela od Stanca* i *Venere i Adon.* Vjerovalo se da je to izdanje izgubljeno, ali je senzacionalnim otkrićem 2007. godine u Milanu (Biblioteca nazionale Braidense) ustanovljeno da je Držić te godine zapravo tiskao ne jednu, nego dvije knjige kod dva različita mletačka tiskara.

Puni naslov druge knjige je *Tirena comedia Marina Darxichia prikasana u Dubrouniku godiscta 1548. ukoioi ulasi Boi na nacin od morescke; i tanaz Na nacin pastirschi,* zbog čega se također utvrdilo da je *Tirena* odigrana godinu dana ranije nego što se to do tada smatralo, po nekim mišljenjima i prije *Pometa*. Ista su djela, ali u jednom svesku, ponovno tiskana u Veneciji 1607. i 1630. godine, treće izdanje pod zajedničkim naslovom *Tirena.*

Spomenute drame, uz *Hekubu*, preradbu Dolceova prepjeva Euripida, i dramu *Grižula* (ili *Plakir*), kojoj nedostaje izvorni naslov, čine korpus Držićevih cjelovitih sačuvanih drama. Komedijama *Dundo Maroje* i *Skup* nedostaje završetak, komedijama *Tripče de Utolče* (ili *Mande*) i *Arkulin* početak, a *Džuho Kerpeta* i *Pjerin* sačuvani su tek u fragmentima, dok je *Pomet* poznat samo prema naslovu i nekoliko elemenata sadržaja koji se spominju u *Dundu Maroju*. Djela koja Držić nije uključio u tiskano izdanje iz 1551. godine sačuvana su u rukopisima, od kojih je najpoznatiji tzv. "Rešetarov rukopis" koji je nastao sredinom 16. stoljeća i čuva se u Karlovom sveučilištu Pragu. Taj rukopis sadrži sve Držićeve drame osim *Tirene* i *Hekube*.

Držićeve pastorale i komedije, te tragedija *Hekuba*, nastale su i izvedene za vrijeme autorovog boravka u Dubrovniku u razdoblju od 1548-1559, dakle u periodu od svega 11 godina, kada je autor bio već četrdesetogodišnjak. Izvođene su u pravilu u "brijeme od poklad", na javnim prostorima kao što su trg "prid Dvorom" ili vijećnica, ili u privatnim kućama, na pirovima. Držić je pri tom vjerojatno bio kazališni organizator i redatelj, a u nekim je predstavama možda i sam sudjelovao (premda potvrde nema, možda ga je u tome spriječio njegov svećenički poziv). Poznate su nam pučanske i plemićke družine koje su ih postavljale: družine Pomet, Gardzarija, Njarnjasi, družina od Bidzara.

Izgubljeni *Pomet* izveden je 1548. godine, *Tirena* također 1548. "prid Dvorom", kada je predstavu prekinula bura (prema novim saznanjima to se možda dogodilo i prije izvedbe *Pometa*), te opet 1551. na piru Vlaha Držića, zajedno s pastoralom *Venere i Adon*. *Novela od Stanca* prikazana je 1551. godine na piru Martolice Džamanjića, iste godine kad i *Dundo Maroje*, koji je trebao biti postavljen na trgu ispred vijećnice pred širokim auditorijem, ali je, po svoj prilici zbog loših vremenskih prilika, izvedba premještena u staru vijećnicu. Postavila ga je pučanska Pomet-družina, ista ona koja je igrala *Pometa*. Vlasteoska družina Gardzarija 1552. godine

izvodi komediju *Pjerin*, *Džuho Kerpeta* izveden je 1554. na piru Rafa Gučetića, *Skupa* je družina Njarnjasi igrala vjerojatno 1555. godine na piru Saba Gajčina, 1556. godine na piru Vlaha Sorkočevića prikazuje se *Grižula*, dok je tragedija *Hekuba*, nakon dviju zabrana 1558. godine, prikazana 1559. godine. Za ostala djela, komedije *Arkulin* i *Tripče de Utolče*, nema točnih podataka o vremenu i mjestu izvođenja.

O načinu izvedbe gotovo uopće nema sačuvanih podataka, pa znamo samo ono što se može doznati iz prologâ, didaskalija i drugog u samim tekstovima. Na primjer, u Prologu *Dunda Maroja* spominju se "arkiteti", scenski majstori. Držić je bio vješt glazbenik, pa je moguće da je glazbenu pratnju, koja se spominje u tekstovima, pisao sam. Ženske likove glumili su muškarci.

Boraveći u Sieni Držić je upoznao u to vrijeme živu kazališnu praksu u Italiji. U 16. stoljeću kazalištem dominira tzv. eruditska komedija (Ariosto, Bibbiena, Machiavelli), koja se oslanja na antičke uzore, u prvom redu Plauta i Terencija, te osobito popularna pastorala. Držić je u Sieni je mogao gledati jednu družinu koja je osim pastorale njegovala i seosku lakrdiju (farsu), grubo ismijavanje seljaka iz okolice grada. U prologu *Skupa* navodi da Plauta čitaju i djeca u dubrovačkim školama, pa je sigurno da ga je i sam dobro poznavao u izvorniku. Međutim, Držić iz svega toga gradi vlastitu, izvornu poetiku, koja se samo dijelom oslanja na uzore, te je njegovo djelo obilježeno višeslojnošću, kao i sinkretizmom svih tih različitih tradicijskih i žanrovskih sustava. Držić među prvima u našoj književnosti u potpunosti afirmira svjetovnu dramatiku, a najveći je otklon od tradicije životna adaptacija uzora na stvarnu, živu dubrovačku sredinu.

Kako je već rečeno, pastorale su bile izrazito popularne u Italiji u to doba, pa ih je i u Dubrovniku, prema Držićevom svjedočenju, publika jako voljela. Radnja pastorala popraćena je pjesmom i plesom, uz sretni završetak. Držićeve pastorale inovativne su u tome što se u njima isprepliću sentimentalno-idilična, mitološka komponenta i komično-realistična komponenta preuzeta iz seljačkih farsi, to jest, iz doticaja likova priprostih seljaka iz dubrovačke okolice i fantastičnih stvorenja proizlazi osobit komični efekt.

Seljački običaji, živopisni govor, mentalitet, folklorni elementi, seljačka jednostavna razboritost vrlo su vjerno preneseni, a Držićevi seljaci razlikuju se od seljaka u farsama koje je gledao u Sieni po tome što su simpatični.

Već prva Držićeva pastorala, *Tirena*, znatno odstupa od konvencija žanra suprotstavljajući središnjem motivu ljubavi i ljubavnim jadima "pastijera" i vila realističnost i komičnost seljaka koji su uvučeni u fantastična zbivanja. Zanimljiv je i prolog, u kojemu govori o svojoj poetici, uzorima i dubrovačkoj pjesničkoj tradiciji. *Tirena* je u svoje vrijeme bila iznimno popularna: igrana je dva puta, kako je već spomenuto, te je u 16. i 17. stoljeću nekoliko puta tiskana. Međutim, Držić je od strane svojih neprijatelja optužen za plagijat neke Vetranovićeve pastorale koja nam danas nije poznata, a od napada ga je branio Vetranović sam (*Pjesanca Marinu Držiću u pomoć*).

Pastorala *Venere i Adon* opet suprotstavlja fantastični i realistični svijet, ali na nešto drugačiji način: seljaci se ne upliću izravno u radnju na fantastičnom planu, nego je samo promatraju, čude se i straše. I u ovom se djelu suprotstavljaju selo i grad, bogatstvo vlastele i zdravi seoski moral i pamet, ali i glupost.

Grižula (poznata i pod naslovom *Plakir*) je, za razliku od *Tirene* i *Venere*, složenih u dvanaestercima, pisana kombinacijom proze i stiha. Vrijednost ove pastorale ističu i brojni međunarodni povjesničari književnosti, smatrajući je za "jedno od najprivlačnijih djela mješovite fantastično-realistične vrste" (W. Creizenach), te uspoređujući ga, po načinu ispreplitanja fantastike i realnosti, s kasnijim Shakespeareovim *Snom ivanjske noći*. U svakom pogledu, to je jedno od najsloženijih, najheterogenijih Držićevih djela.

* * *

U komedijama je Držić mnogo situacija i likova preuzeo iz antike (u prvom redu Plaut, te Terencije) te talijanske renesansne eruditske komedije, ali ih je obradio sasvim originalno i vrlo uspješno prenio u lokalnu sredinu. Osim na klasičnu i renesansnu talijansku komediju,

Držić se u izboru tema povremeno oslanja i na novelistiku (Boccaccio). Satirički odnos prema vlastitoj sredini, te prikrivena ili otvorena politička kritika, osobito u Prologu Dugog Nosa, ali i u iskazima drugih likova u *Dundu Maroju* (Pomet, Tripče) i u drugim komedijama, ponajviše u *Skupu*, upravo je najveća Držićeva inovacija i posebitost u komediografskom opusu.

Prva Držićeva komedija, odnosno farsa sa elementima pastorale, *Novela od Stanca*, sasvim je izvorno djelo. Za razliku od kasnijih komedija, pisana je u stihu. U svega 316 stihova, dvostrukorimovanih dvanaesteraca, Držić je sastavio skladno i efektno remek-djelo, "najsavršenije djelo dubrovačkog komediografa" (Čale), u kojemu je stih vješto prilagođen svakodnevnom govoru i postizanju komičnog efekta.

Najslavnija i u novije vrijeme najprikazivanija Držićeva komedija je *Dundo Maroje*, vrlo opsežna i dramaturški složena, s velikim brojem, čak tridesetak, najrazličitijih likova, "našijenaca" i stranaca. Radnja je smještena u Rim, a središnji su motivi novac i sukob rastrošne mladeži i konzervativne i škrte starosti. Novac je ključni pokretač zbivanja, zbog kojega se otac odriče sina i spreman je na obračun s njim, i obrnuto. Držić oštro kritizira sveopću pokvarenost i lakomost. Za razumijevanje *Dunda Maroja*, kao i Držićevog djela u cjelini, ključan je Prolog Dugog Nosa, u kojemu Držić iznosi utopijsku viziju i snažnu kritiku dubrovačkog društva. Sposobne sluge Držić suprotstavlja lakomim gospodarima, a inteligenciju gluposti. Intrige vodi Pomet, "lice koje najlucidnije misli na Držićevoj sceni", lik "deklasiranog, duhovitog izješe i žicara, tavoliza i ojađenog beskućnika ... teška i složena figura" (Jeličić).

Džuho Kerpeta sačuvan je samo u izvacima koje je u 18. stoljeću zapisao Đuro Matijašević i iz sačuvanog se ne može mnogo zaključiti. Po svoj prilici riječ je o pastirsko-mitološkoj komediji, odnosno parodiji.

Komedija *Tripče de Utolče* sačuvana je bez prologa i početka, pa ne znamo kad je izvođena, a nije sačuvan ni naslov, pa se po glavnom ženskom liku naziva i *Mande*. Radnja, koja se temelji na nekoliko Boccacciovih novela iz *Dekamerona*, smještena je u Kotor. *Tripče de Utolče* je u odnosu na *Dunda Maroja* i *Skupa* manje pretenciozna komedija, koja nema dublje radnje. To je "vedar splet smiješnih

prizora koji se temelje na izrazitim scenskim obratima, na komici situacije" (Čale).

O *Arkulinu* se također malo zna, jer ni ovdje nije sačuvan prolog. To je jednostavna komedija nalik na *Tripče de Utolče*, sačinjena konvencionalno, koja se najmanje odmiče od Plauta i Terencija, te talijanske komedije *erudite*.

Pjerin je napisan prema predlošku Plautove komedije *Menaechmi*, o dva identična brata blizanca, zbog čega dolazi do brojnih komičnih situacija. Obzirom da je sačuvana sasvim krnje, ne može procijeniti u kojoj je mjeri Držić antički uzor adaptirao na dubrovačku sredinu i koliko je u tome uspio.

Hekuba je jedina Držićeva tragedija, prerada Euripidove *Hekabe* prema Dolceovom talijanskom prijevodu. U devetnaestom stoljeću smatrali su je Vetranovićevom, dok je Petar Kolendić nije pripisao Držiću. Držićevo autorstvo potvrdio je pronalazak još jednog rukopisa *Hekube* u Šibeniku. Držić u ovoj tragediji iznosi prikriveni obračun s dubrovačkom vlašću, zbog čega je dva puta zabranjeno njezino prikazivanje - odnos vlasti i obespravljenosti, glupost moćnih i mudrost obespravljenih aluzija su na aktualnu političku situaciju. Hekuba je vrlo dorađeno djelo, kojemu je, čini se, Držić posvetio najviše vremena, sastavljeno u dvostrukorimovanom dvanaestercu (kao i druga djela u stihu) i simetričnom osmercu. *Hekubom* se ujedno Držić najviše udaljava od renesanse i približava poetici manirizma.

Premda je ostao izoliran od matice zbivanja, u prvom redu zbog jezika, Držić je izuzetna pojava u povijesti europske drame, jedan od najistaknutijih europskih komediografa renesanse i manirizma, no tek u novije vrijeme međunarodna književna povijest prepoznaje njegovu vrijednost. Često anticipira kasnije trendove, uvodi nove književne i kazališne postupke, te u mnogočemu prethodi Lope de Vegi, Shakespeareu i Molièreu.

Zaboravljen stoljećima, za kazalište je otkriven potkraj 19. stoljeća, kad Stjepan Miletić u zagrebačkom Hrvatskom narodnom kazalištu postavlja *Novelu od Stanca*, a osobito nakon 1938. godine, kada se igra *Dundo Maroje* u režiji Marka Foteza, s nadopunom Mihovila Kombola, nakon čega su uslijedile brojne izvedbe njegovih dijela:

redovito se izvodi kod nas, ali postavljeno je i stotinu izvedbi u inozemstvu na svim kontinentima.

* * *

Držićeva komedija *Skup*, sačuvana bez završetka, prerada je Plautove komedije *Aulularia* (*Tvrdica, Škrtac, Ćup*), ali samo u okvirnom zapletu, a zapravo je opet riječ o izvornoj, Držićevoj "najdubrovačkijoj komediji" (Čale), u kojoj se žigoše najkarakterističniji porok obogaćene Dubrovačke Republike - škrtost.

Novac, konstanta gotovo svih komedija, ovdje je u središtu, a "tezoro" (blago) je ključni termin koji se stalno ponavlja. Držić općenito osuđuje taj porok, ali i konkretno aludira na dubrovačku sredinu, trgovinom obogaćene vladajuće slojeve "koji su svoje uvijek aktualne ideale radinosti i štedljivosti moralno devalvirali deformirajući ih u škrtost, gramzivost i klasnu isključivost. Sebi dostupnim, komediografskim sredstvima pjesnik se i tu, kao i na mnogim mjestima opire takvoj ljudskoj otuđenosti veličajući nove vrijednosti, sklad u obiteljskim odnosima, životne radosti koje predstavnici konzervativnog režima kao da ne primjećuju" (Čale). Skupova opsjednutost blagom (Čale: psihoza) takva je da uopće nije sposoban komunicirati sa svojom okolinom i u svima vidi neprijatelje.

Drugi tematski niz, koji se isprepliće s prvim, vezan je uz ljubav, odnosno uz udaju Skupove kćeri koju je on spreman zamijeniti za novac ("amor nije amor, zlato je amor"). Suprotstavljaju se mladost i konzervativizam (dundo Niko i mladi Pjerić), izruguje petrarkizam (Kamilovo "dunižanje" kojem se rugaju Gruba i Variva), što ovdje ima šire značenje i predstavlja kritiku konzervativnih književnih protivnika koji osporavaju vrijednost Držićevom "književnom angažmanu" u komedijama. Dživo u osmom prizoru IV. čina ponavlja neke teze iz Prologa Dugog Nosa u *Dundu Maroju*, spominjući "prave ljude" i ljude "naravi tvrde".

Skupa je družina Njarnjasi igrala vjerojatno 1555. godine na piru Saba Gajčina.

Prva moderna izvedba *Skupa* je amaterska izvedba u Dubrovniku 1901. godine, u skraćenoj, jednočinoj verziji, dok je prvi put profesionalno izvedena 1950. godine u zagrebačkom HNK u režiji Branka Gavelle. Ta je predstava iste godine uspješno gostovala na prvim Dubrovačkim ljetnim igrama.

Tekst je priređen prema izdanjima:

- *Djela Marina Držića,* Stari pisci hrvatski, Knjiga VII, 2. izdanje, priredio M. Rešetar, Zagreb.
- Marin Držić: *Djela,* prir. Frano Čale, Centar za kulturnu djelatnost, Zagreb, 1987.

Impressum

Nakladnik:

Bulaja naklada d.o.o
Radnički dol 8
10000 Zagreb

tel. (besplatni): 0800/285252
(0800/BULAJA)

info@bulaja.com
www.bulaja.com

Urednik: Zvonimir Bulaja

Dizajn i prijelom: Bulaja naklada d.o.o.

Tehnička realizacija: Bulaja naklada d.o.o.

Oblikovanje naslovnice: Zvonimir Koščak

Za nakladnika: Zvonimir Bulaja

Pri pripremi ove elektroničke knjige uložen je maksimalni mogući trud i pažnja, te su svi uključeni materijali pažljivo kontrolirani, korigirani i testirani. Međutim, Bulaja naklada d.o.o. i autori ne mogu biti odgovorni za bilo kakve štete, izravne i neizravne, prouzročene upotrebom ove elektroničke knjige, odnosno pogreškama u tekstovima (nekompletni, netočni ili oštećeni podaci, greške pri unosu i slično).

Autorska prava na djela Marina Držića su istekla, i ona su sada javno dobro koje se nesmetano može kopirati. Međutim, sva autorska prava na opremu knjige (rječnik, napomene, bilješka o piscu...) su pridržana.

ISBN: 978-953-328-093-6

© 2011. Bulaja naklada d.o.o.

Bilješke

[1] ***Stijepo*** - brat Nike Crijevićeve, zaručnice Saba Gajčina, ženika na čijem se piru prikazuje komedija, prema natpisu o. Ivana Matijaševića, u ožujku 1555.

[2] ***ćaćko*** - gospodar kuće, otac ženika

[3] ***gospin*** - odnosi se na majku Saba Gajčina

[4] "Aluzija na komedije, koje su se prikazivale, dok bi žene rado gledale pastorale." (F. Čale)

[5] "***njar" ... "njase"*** - "A. Vaillant pokušao je ovdje naći posebnu igru riječi, prema kojoj bi vlastela riječ "dinari" (odnosno, kako on piše, "dinjari") u svojoj pohlepi izgovarali kao "njar", "pa bi *njar na se* značilo 'nama novac'". (F. Čale)

[6] ***u pazuho*** - gesta kojom se rugaju

[7] ***omicati smokve i roge*** - "radi poruge pokazivati kome palac između srednjaka i kažiprsta odnosno pružati kome mali prst i kažiprst u obliku rogova" (F. Čale)

[8] ***u sebi*** - "sve to izbjegavajući svađu zbog poštovanja starije svekrve čine kradomice." (F. Čale)

[9] ***a posta*** (tal.) - namjerno

[10] ***iz Plauta*** - "prema komediji *Alularia* Tita Makcija Plauta (izm. 254. i 251-184. pr. n. e.), čija su se djela čitala, a možda i prikazivala, u dubrovačkoj humanističkoj školi. Proučavao ga je dubrovački humanist Ilija Crijević (Aelius Lampridius Cervinus, 1463-1520), koji je kao mladi član rimske kvirinalske Akademije sudjelovao u predstavama Plauta i Terencija, što ih je priređivao njegov glasoviti učitelj Pomponius Laetus, pa je Crijevićevim povratkom u Dubrovnik uspostavljena naša autentična plautovska tradicija. Držić naravno, nije jedini koji se oslanjao na Plauta, pogotovo kad je riječ o ovoj temi. Da je on, međutim, neovisno čak o smislu koji tom djelu pridajemo unutar interpretacije cijeloga njegova teatra, stvorio posve novu strukturu, opsežnom je analizom u novije doba dokazao Švelec." (F. Čale)

[11] ***divjači*** - divljini, surovosti

[12] ***ognjište*** - kuhinja

[13] ***nađede*** - nadjenu

[14] ***Duša mi pođe s vražijijem vraguličići*** - "ne mogu živa proći od tih vražjih vragolana" (Ratković)

[15] ***gori*** - gore, u kući, gdje je bila pošla po oganj

[16] ***zlom dušom*** - jedva živa

[17] ***igraju*** - "dvosmisleno aludira na muškost koja manjka starim ženicima" (F. Čale)

[18] ***puštenice*** - raspuštene godišnice

[19] ***igrat*** - "tobože prije nije htjela biti dvosmislena" (F. Čale)

[20] ***vlasteličiću*** - "ako se Andrijana, kći Skupova, mogla obećati mladom vlastelinu, to znači da je i Skup vlastelin, jer se, kako pri tome napominje V. Foretić, rijetko povređivalo pravilo da se vlastelini žene samo za vladike." (F. Čale)

[21] ***okameni se u kući*** - da se nisi makla iz kuće

[22] ***S mladijem mladi*** - pučka pjesmica, kakve često izgovaraju Držićeve godišnice

[23] ***umiješ dotle*** - toliko toga znaš, toliko daleko pameću dosižeš

[24] ***ognjište*** - kuhinja

[25] ***ni ubilj ni ušal*** - ni ozbiljno ni u šali

[26] ***zla ženo*** - može značiti i: kurvo

[27] ***ona mala guba*** - Gruba, koja je došla tražiti ognja

[28] ***Gospo od milosrdja!*** - crkvica s tim imenom postoji pod brdom Petkom na Lapadu

[29] ***Per Santa Marija*** (tal.) - Za svetu Mariju

[30] ***njeku je zlu mraku*** - nekog je vraga, nešto je

[31] ***Na ti*** - tuče je, i to tako nemilosrdno da joj i Andrijana priskače u pomoć

[32] ***od tezora se nitko neće stavit*** - nitko se neće sjetiti blaga, nitko neće pomisliti na blago

[33] ***gvozdjem obijena*** - okovana (u škrinji)

[34] ***ljudi*** - ljude (stari akuzativ)

[35] ***Tko ljubi; sumnjiv je*** - zaljubljenik je uvijek sumnjičav

[36] ***Muči se sada*** - sad se šuti, sad šute

[37] ***L' è fatta!*** (tal.) - Gotovo je!, Propalo je!

[38] ***zaimavat*** - posuđivati, uzajmljivati

[39] ***nije ništa*** - nema ničega

[40] ***Dužnik*** - Skup je dakle i lihvar

[41] ***za vas dan*** - sasvim, potpuno

[42] ***ne umiju dotle*** - ne znaju toliko, ne mogu toliko

[43] ***nje*** - njezin

[44] ***ki dunižaju*** - koji uzdišu, koji ljubakaju; riječ je o izrugivanju petrarkističkoj izvještačenosti

[45] ***Kad mi daš...*** - "Treba napomenuti da Grubini stihovi zdravom narodnom putenošću također kontrastiraju s Kamilovom ljuvenom boljezni." (F. Čale)

[46] ***pravi*** - govori

[47] ***U njoj stoji*** - do nje je, na njoj je

[48] ***tot veće mi, Jezus, pošli gore se ne more*** - eto bismo se već mi, Isuse, proveli da se gore ne može

[49] ***za to se naspi*** - što se toga tiče, možeš mirno spavati; budi bez brige

[50] ***Zlato*** - Zlatikum, Kamilov suparnik, kojemu Skup želi dati Andrijanu bez prćije

[51] ***Dobro da*** - iako

[52] ***u stvoru*** - zapravo, u biti

[53] ***svjet*** - savjet

[54] ***što čini za tebe*** - što ti odgovara

[55] ***Dockna si uhranila ti svjet*** - kasno dolaziš s takvim savjetom

[56] ***Nu ve*** - nemoj, hajde

[57] ***nije ni toliko koliko se govori od*** - nije istina sve što se govori o...

[58] ***Pokli je tolika ta tvoja imadžinacijon*** - Budući da si to sebi toliko uvrtila u glavu

[59] ***za rijet ti*** - da ti pravo kažem

[60] ***što*** - dok

[61] ***Imao bih se i ja*** - za kim pomamiti, zaljubiti

[62] ***Kmecka kćeri ...*** - "nije posve jasna rečenica do kraja, a ono *kmecka kćeri* je aluzija na godišnice koje su dolazile služiti u Dubrovnik sa sela, pa je Munuo valjda tako zove." (F. Čale)

[63] ***kradosrca*** - žena koja krade srca, vještica

[64] ***Uzmi zveka za miris*** - "Uzrečica ... potječe iz priče o mudroj presudi: fiktivna se dobit plaća fiktivnim novcem, primjerice udisanje mirisa hrane - zvekom bačena cekina. Šimčik (1930) tumači tu Vukovu poslovicu ne spominjući Držića; on navodi bosansku muslimansku priču, u kojoj je na isti način bila plaćena fiktivna pomoć pri radu. Priča je proširena i u međunarodnom pripovjedačkom repertoaru ... Gledaoci *Skupa* očito su poznavali i priču i uzrečicu pa su dobro razumjeli Grubino zavitljavanje kad ona upućuje nametljivca da uzme od nje zvek, tj. ništa" (M. Bošković-Stulli)

[65] ***moja*** - svoja

[66] ***dva*** - obojica zaljubljeni

[67] ***viđu*** - vidim

[68] ***I tebi ... zapovijedate*** - "najprije mu je odgovorio obraćajući mu se s "ti", a odmah zatim iskazuje nepovjerenje govoreći mu "vi", pa slična afektivna kolebanja u njegovu govoru neprestance izražavaju nemirno duševno stanje tog osebujnog i dorađenog karaktera." (F. Čale)

[69] ***zrjelu*** - to, dakako, nije točno, jer malo kasnije saznajemo da Andrijana ima samo 16 godina

[70] ***Imam veliku potrjebu*** - imam mnogo posla

[71] ***Od tezora ćeš imat pacijenciju!*** - Što se tiče blaga, tu ćeš se strpiti!

[72] ***Ne brini se tezijem!*** - Ne brini se oko toga!

[73] ***l' è fatta!*** (tal.) - Gotovo je!, Propalo je!

[74] ***nije razlog*** - nije pravo

[75] ***nemo' toj scijenit*** - nemoj tako misliti

[76] ***hodi ... radovat*** - "Skup za sebe komentira način hodanja na koji se Zlatikum od njega udaljio, videći u tome izraz njegova zadovoljstva što tobože tezoro smatra već svojim. Inače Zlatikum "para tanca kad hodi", kako će ubrzo reći Pasimaha u svom monologu." (F. Čale)

[77] ***vjetra će proždrijet*** - ništa neće dobiti, prevarit će se

[78] ***žî mi ti*** - živio mi ti, života mi

[79] ***u more metali*** - bacali u more, upropaštavali

[80] ***Gospođe*** - Gospo

[81] ***neka je meni*** - ostalo prepusti meni

[82] ***da je od toga svjedočba*** - da se to može posvjedočiti, tj. da ste se zaručili

[83] ***da ne čuje cijeć časti*** - da ne dozna, zbog časti (ljudi bi se zgražali kad bi pobjegla s Kamilom)

[84] ***na zlu*** - na zao način, silom

[85] ***stisnut će pleći i imaće pacijenciju*** - slegnut će ramenima i pomiriti se s tim

[86] ***Tugâ*** - eliptična usklična rečenica koja zapravo znači: "Velikih li nevolja!" (Čale)

[87] ***kao se valja*** - kako treba

[88] ***tu je služba has*** - tu vrijedi služiti, tu je korisno biti sluga

[89] ***Čini da valjaš*** - opošteni se

[90] ***komardari*** - mesari, preprodavači koji su kupovali i prodavali i sir, suho i svježe meso i slično

[91] ***Piva i Tara*** - ološ; izraz se spominje i u *Noveli od Stanca* i u *Dundu Maroju*; "U Dubrovnik su često dolazili seljaci stočari iz daljeg zaleđa Dubrovnika, s područja rijeke Pive i Tare. Njih su u Dubrovniku prezirali, pa je i Stanac, seljak iz Pive, bio figura kaju su obijesni dubrovački mladići ... držali zgodnom da joj se narugaju. Taj naziv Piva i Tara, koji se nedavno još pokatkad u Dubrovniku upotrebljavao, postao je sinonim prezira za 'niži svijet'" (V. Foretić)

[92] ***koju munita vrtu ima!*** - koju novac ima moć!

[93] ***koji para tanca kad hodi*** - koji hoda kao da pleše (v. gore)

[94] ***Santo nostro de Cattaro*** (tal.) - Sveče naš kotorski (sv. Tripun, zaštitnik Kotora); Pasimaha je Kotoranin

[95] ***gdje ovi biše?*** - gdje su svi ostali (djetići koji ga prate)

[96] ***za kapetanom*** - "Pasimaha je ... borben, ali u jednom posebnom smislu. Ime bi mu se možda moglo dovesti u vezu s grčkom riječi *pas* = svak i *mahomai* = boriti se, tući se; pa bi složenica mogla označavati čovjeka koji se sa svakim bori ili tuče. Pasimaha se doista razmeće vojnim terminima, ali to nije razmetanje vojnika, već parodija razmetanja" (Švelec)

[97] ***dobru dušu imaš*** - imaš dobar dah, možeš dobro puhati

[98] ***sergente maggior*** (tal.) - narednik

[99] ***ukrop*** - juha od kupusa, prosta hrana

[100] ***cara*** (tal.) - draga

[101] ***mladi hrabro*** - mladi junače, mladi momče (prema nar. pjesmi)

[102] ***provari juha*** - izjalovi posao

[103] ***dug*** - spor, usporen

[104] ***Za rijet*** - da pravo kažem, da istinu kažem

[105] ***spjet*** - moliti

[106] ***boravi*** - neka boravi, neka živi

[107] ***zabavu*** - rad, posao

[108] ***s funjestre na funjestru*** - "prema svjedočenju mletačkog putopisca B. Rambertija (kojega navodi M. Deanović u radu o tome kako su Hrvate vidjeli talijanski pisci do konca 17. st.) dubrovačke su žene rijetko izlazile iz kuće, ali su rado stajale na prozorima. Ramberti je to doduše vidio g. 1530, ali se valjda običaj zadržao i u doba kad se ova komedija prikazivala (1555). I u *Grižuli* (1556) Vukosava spominje također "mlade... po funjestrah". (F. Čale)

[109] ***u Čičilija, u Justina*** - vjerojatno ondašnji dubrovački trgovci, vlasnici dućana

[110] ***odveće s utra*** - prerano

[111] ***za godišnice*** - da muževima budu godišnice, sluškinje

[112] ***do*** - sve do, čak i (ženske bječve)

[113] ***i dobro se dere, er jes od šta*** - i dobro se dere kad ima od čega (ovaj Dživov zaključak svjedočanstvo je gospodarskog prosperiteta u Dubrovniku tog doba)

[114] ***na sodu ide*** - ide u dobrovoljnu, plaćeničku vojsku (tal. ***soda*** - plaća)

[115] ***da se ova forteca prida*** - "tvrđava koja se mora predati je Skupova kuća, kamo nose hranu koju je Zlatikum dao kupiti da se proslave njegove zaruke." (Čale)

[116] ***Španja, Franca*** - Španjolska, Francuska

[117] ***od našega straha*** - bojeći se nas; "zatim slijedi tekst: *svoj su čeljadi*, "za čim sigurno fali bar jedna riječ" (Rešetar)

[118] ***valentomeni!*** (tal.) - junaci!

[119] ***zlo mi srce čini*** - u srcu slutim zlo

[120] ***vjetrom pasemo*** - obmanjujemo

[121] ***ne para mi*** - ne čini mi se da bi to bilo pametno

[122] ***drago, draže*** - skupo, skuplje

[123] ***onoga nije*** - onoga nema (jeftinijega)

[124] ***tresnut tobocem*** - odriješiti kesu, mnogo potrošiti

[125] ***pokrit*** - sakriti, zatajiti

[126] ***Hoć' uteć zle srjeće, čin' da t' oko ne spi*** - ako želiš izbjeći zlu sreću pobrini se da budeš budan

[127] ***munčjelu*** - "u ognjištu, što će reći u kuhinji, nalaze se drva i, u nekoj "munčjeli", tj. posudi, ulje, koje je Pasimaha već tražio obraćajući se Drijemalu, a u nekoj drugoj tu skrivenoj munčjeli Skup drži tezoro, i stoga će se škrtac zaprepastiti kad čuje Pasimahu." (F. Čale)

[128] ***Miserere, amen!*** (lat.) - Smiluj mi se, amen; *Miserere mei, Deus* je početak pokajničkog psalma

[129] ***qui abitat*** (lat.) - koji jesi (dio molitve)

[130] ***ugonenuh ja na šalu*** - šaleći se, pogodio sam

[131] ***lonac*** - noćnu posudu

[132] ***Per san Trifon da Cattaro*** (tal.) - Za svetog Tripuna kotorskog

[133] ***Sta bene*** (tal.) - dobro, u redu

[134] ***Razbijena smo vojska*** - "Pasimaha je zapravo miran i dobroćudan čovjek, i njegove 'velike' riječi samo su svjesno lakrdijanje, da na kraju ipak doživi žestok okršaj sa Skupom ... Efekt se bez sumnje pojačava s time što je Pasimaha u nastupu slavodobitno govorio kako se takvoj 'vojsci kaštjeli svi pridaju'" (Švelec)

[135] ***Viva Španja!*** - Živjela Španjolska!; "na [Španjolsku] se ovdje aludira kao na veliku silu koja dominira Zapadom, koja se sukobljava s Turcima, na strani koje se kadšto bore i dubrovački brodovi, lopudski pomorci. Ovakav je uzvik, stoga, morao biti vrlo djelotvorno sredstvo da se pojača komičnost prizora, a možda se u njemu krije i autorova prošpanjolska orijentacija koja je otvoreno izražena tek u urotničkim pismima." (F. Čale)

[136] ***nije sam čovjek*** - nije normalan, nije pri zdravoj pameti

[137] ***stvar biješe učinjena*** - sve bi bilo gotovo

[138] ***tezoro se moje stanjaše*** - blago bi se moje nastanilo

[139] ***ponat svak gleda'!*** - pazi na svaki trenutak!

[140] ***svjetom*** - savjetom

[141] ***razlog*** - razum, razbor

[142] ***Veramente*** (tal.) - doista

[143] ***ne pristajući*** - neprestance, bez prestanka

[144] ***već neg ti valjaš*** - više nego ti vrijediš

[145] ***diskreto*** - razborito

[146] ***za nje diskrecijon*** - zbog njezine razboritosti

[147] ***vjertu*** - krepost, vrlinu (tal. ***virtu***, mlet. ***vertu***)

[148] ***u ovoj vjeri od kćere tvoje nase ustegnut*** - prigodom ovih zaruka svoje kćeri nemoj biti previše štedljiv

[149] ***per certo*** (tal.) - zasigurno

[150] ***od ovoga tezora*** - za ovo blago

[151] ***uskoke*** - "Pasimahu i njegovu bučnu "vojsku kuhača" u kojih smo već

upoznali tobožnju, burlesknu ratobornost popraćenu mnogobrojnim ratno-vojnim nazivljem, Skup ovdje vrlo plastično zove uskocima, aludirajući na te poznate i u XVI. st., baš u to doba, aktualne borce protiv Turaka ili Mletaka, a zatim i austrijske krajišnike, koji su djelovali od Rijeke do Kotora i pročuli se svojim podvizima, hrabrošću i beskompromisnošću, koja je već u Držićevo vrijeme postala legendarna. Međutim, Skupovo spominjanje uskoka ne treba ovdje shvatiti samo kao konvencionalnu sliku, kao što bismo mi danas kazali: "Doveo si mi neke hajduke" ili slično, jer su u trenutku kad se *Skup* prikazuje uskoci već i na spomen izazivali mučan dojam zbog svježeg događaja koji se pamtio: bojeći se prijetnje Turaka dubrovačka se vlada na prijevaru dočepala uskočkog vojvode Jurja Daničića starijeg, koji je često preko dubrovačkog područja napadao turske krajeve. Posluživ se čak znamenjem Kristova križa u ime kojega se Juraj borio vlada ga je s broda namamila u grad i u nekom vrtu dala mu odrubiti glavu, nabiti je na kolac i pokazati ostalim uskocima, koji su brzo brodovima pobjegli. Zbog toga se Daničićev sin i nasljednik Juraj, koji je bio nazočan, žestoko osvećivao dubrovačkom brodovlju, desetljećima ih pljačkao i davao ubijati posade, tako da ni intervencije Dubrovčana kod papa i careva nisu koristile kao ni pokušaj da darom od 20.000 dukata kupe mir, jer su se uskoci osvećivali sve do 1579. (O svemu tome obavještava anonimni talijanski suvremenik, čiji je spis objavio F. Rački *u Starinama* 1877). Eto zašto riječ "uskoci" u ovoj komediji u tom trenutku ne može biti konvencionalna i zašto ne može ne imati aluzivan prizvuk podsjećajući na zločin vlade. Što Držić, protivnik politike vlade prema Turcima i štetnih koncesija koje imaju negativne posljedice za dubrovačku mornaricu, nije to spominjao u urotničkim pismima, možda treba tumačiti krvavošću uskočkih represalija prema toj mornarici i omraženošću uskoka u zapadnim sredinama, posebice u Mlecima, gdje su ih zbog političkih razloga smatrali razbojnicima i čak ljudožderima, iako je o njima objektivnu sliku dao gore navedeni anonimni autor. No o tome moraju suditi povjesničari, a mi se zadovoljavamo upozorenjem da, eto, u Držićevu kontekstu naoko bezazlena riječ može izazvati dalekosežne asocijacije." (F. Čale)

[152] ***pod vjerom stat*** - biti dugo zaručen

[153] ***u tvoju volju*** - po svojoj volji

[154] ***piši milje*** - nejasno

[155] ***u buni*** - u vrevi, u gužvi

[156] ***Od greba tko se će stavit?*** - Tko će pomišljati na grob?

[157] ***javi*** - na javi

[158] ***bon dì*** (tal.) - dobar dan

[159] ***večer*** - navečer

[160] ***stvar je od importancije*** - riječ je o nečemu važnom

[161] ***sjeć se s punjalići*** - sjeći se malim mačevima (omiljena zabava obijesne dubrovačke mladeži bila je borba plosnatim stranama mačeva, što je ponekad znalo imati ozbiljne posljedice; spominje se i u *Noveli od Stanca*)

[162] ***svita*** - tkanina, odjeća

[163] ***koja se u Gradu čini*** - u to je vrijeme proizvodnja tekstila u Dubrovniku, koja je ranije cvjetala, došla u krizu zbog jeftinije i kvalitetnije uvozne robe

[164] ***ispriko svijeta*** - iz daleka svijeta, iz stranih zemalja (uvozna luksuzna roba)

[165] ***da nam pamet urese*** - da nas poduče, da nas unaprijede; Držić je vrlo kritičan prema školstvu u Dubrovniku, jer je živeći u Sieni uvidio njegove manjkavosti

[166] ***da skroji*** - da date skrojiti, šiti

[167] ***nijesam tu dobar*** - ne mogu pomoći, nisam od koristi

[168] ***s Donatom*** - "s udžbenikom latinskog jezika, koji je napisao Elije Donat (Aelius Donatus, oko 350), pisac triju knjiga *Ars gramatica,* koja je u skraćenu izvodu (*Ars minor*) poslužila kao udžbenik sve do kraja 18. st." (F. Čale)

[169] ***Dum Marin*** - Držić aludira na sebe samoga (on je bio svećenik)

[170] ***dobro brijeme imaju*** - dobro provode vrijeme, uživaju

[171] ***U ovacizijeh poslijeh erori se ne praštaju*** - U ovakvim su poslovima pogreške neoprostive

[172] ***bi*** - od gl. biti, tući

[173] ***životom*** - jedva živi, jedva spasivši glavu

[174] ***o vjeri*** - o vjerenju, ženidbi

[175] ***tokao ruku*** - "dodirnuo ruku, formalno potvrđujući obvezu da je ženi. I Arkulin je morao Ančici obećati kontradotu prije nego je uhvati za ruku, tj. uzme za ženu." (F. Čale)

[176] ***blaženstvo moje*** - Skupovo tezoro, koje je odnio iz crkve

[177] ***hoć' li za mene poć, ti čestita*** - budeš li se htjela za mene udati bit ćeš sretna

[178] ***ne uzimam*** - ne budem imao (*uz-imam*)

[179] ***hranio*** - izdržavao; "Međutim, isti oblik ovoga glagola u rečenicama koje odmah slijede s igrom riječi mijenja značenje. Munuo odgovara da bi je *hranio,* tj. čuvao kao dragocjenost u pamuku, a ona odgovara kako je mislila da bi je hranio, tj. da bi joj priuštio glasovite uštipke dubrovačkih koludrica, koje su očito znale dobro pripravljati i makarone. Zadnje, elementarno značenje glagola, bitno u odgovoru

dubrovačke godišnice, uvodi u ovaj prizor, toliko suprotan gospodarskom petrarkističkom ljuvenom uzdisanju, niz slika željene zemaljske hrane, koja razgovor ispunja svojim mirisom, a ne obasjava ga blijeskom zlata, kao u drugim prizorima: prikle, makaruli, priganice, potprigani kuljen, mavasija, med, bitva, sirenje." (F. Čale)

[180] ***dumanskijem priklami*** - uštipcima kakve rade dumne, koludrice

[181] ***bitvom*** - blitvom, hranom koja nije na osobitoj cijeni; "Ima u onom nabrajanju vrsta jela prave Držićeve poezije...." (F. Čale)

[182] ***Ne tiči u to!*** - "možda oponaša onoga "štono sirenje i sve prodava", koji je tada svima valjda bio poznat" (F. Čale)

[183] ***što mi se veće zadražuje*** - što mi postaje draža

[184] ***ako se umjeh vladat, bih veličak čovjek*** - ako se budem umio ponašati, bit ću velik čovjek

[185] ***a gore*** - a što je još gore

[186] ***oni*** - Pasimaha i ostali Zlatikumovi djetići

[187] ***barbarija*** - "Nakon Boetija *(De consol, phil.* II, 10) i Erazmo (usp. *Antibarbarum)* voli nazivati barbarstvom nasilje tiranina. Erazmov je utjecaj na pedagoške nazore Držića vidljiv" (Košuta)

[188] ***eta*** (tal.) - doba

[189] ***ne ima pacijencije*** - ne podnosi, ne dopušta

[190] ***stariji ostali*** - "dundo Niko, ali i svi drugi koji se brinu prije svega za prćiju" (F. Čale)

[191] ***velju*** - velim

[192] ***Bon dì*** (tal.) - dobar dan

[193] ***je li tko*** - ima li koga

[194] ***Uvezao me*** - obvezao me

[195] ***skuša*** (tal. *scusa*) - izgovor, isprika, opravdanje

[196] ***ustjedbudeš*** - budeš htio, ushtjedneš

[197] ***Pariš, Elena*** - Paris i Helena, likovi iz grčke mitologije, odnosno Homerove *Ilijade*

[198] ***bogatijega*** - najbogatijega

[199] ***na pravdu*** - na sud

[200] ***na moj prepozit*** - na ono što sam ja mislio

[201] ***veći manjemu pod bok dava*** - veći manjega izgura (poslovica)

[202] ***u bah udaraš*** - poričeš

[203] ***znaš kâ je?*** - znaš li što je? znaš li o čemu se radi?

[204] ***ni ću ni sam*** - niti ću biti niti jesam

[205] ***ni ću*** - niti hoću

[206] ***za pitat*** - zato što pitam svoje, zato što tražim svoje

[207] ***drugo*** - "s tom riječju završava nepotpuni rukopis u kojemu se komedija sačuvala. Nije teško naslutjeti da je na kraju svatko dobio svoje blago: Kamilo Andrijanu bez prćije, Munuo Grubu, a Skup svoju munčjelu s tezorom." (F. Čale) Iz Matijaševićevih izvoda Rešatar u svom izdanju dodaje još ovaj tekst:

> Veće ne pitajte, tako mu ištom recite. Je li živ bog, ali spi?
> Ah, hvala bogu, odahnuh.
> Ja se isprtih, za rijet istinu, teška bremena!